

**U ime
Koalicije za REKOM
Mirovni inštitut organizuje**

**Konsultacije s civilno-društvenim akterima
o osnivanju REKOM**

22. mart 2010.
Crveni salon hotela Union, Miklošičeva 1,
Ljubljana

PROGRAM

14.00 – 14.15 **Pozdravni govor i predstavljanje učesnika/ca**

Uvodničarka:

Vlasta Jalušič, Mirovni inštitut
(članica Koordinacionog veća Koalicije za REKOM)

14.15 – 14.45 **Istorija Inicijative za REKOM**

Osnova ideje za osnivanje regionalne komisije. Predstavljanje razvoja Koalicije za REKOM. Opis konsultacijskog procesa civilnog društva na prostoru bivše Jugoslavije.

Uvodničar:

Eugen Jakovčić, Documenta – Center za suočavanje s prošlošću, Zagreb
(javni zagovornik Koalicije za REKOM u Hrvatskoj)

14.45 – 15.00 **Video zapis: „Slovenački učesnik konsultacija Koalicije za REKOM“**

15.00 – 15.30 **Pauza za kafu i kratak obrok**

15.30 – 16.45 **Izazovi Inicijative za REKOM u Sloveniji**

Potreba za regionalnom komisijom za utvrđivanje činjenica o vojnim zločinima i teškim povredama ljudskih prava. Perspektiva žrtvi. Uloga REKOM-a u Sloveniji. Predstavljanje mišljenja.

Uvodničarji:

Aleksandar Todorović, Civilna inicijativa izbrisanih aktivista Slovenije
Fahir Gutić, predsednik Bošnjaškog kulturnog saveza Slovenije i Saveza
saveza kulturnih društava konstitutivnih narodnosti raspale SFRJ u Sloveniji
Mitja Jankovič, Savez veterana rata za Sloveniju
Svetlana Slapšak, Zavod za balkanske i mediteranske studije i kulturu
Milan Brglez, Fakultet društvenih nauka

Moderatorka:
Vlasta Jalušič, Mirovni inštitut

Rasprava

16.45 – 18.00 **Rasprava o Nacrtu Statuta REKOM**

Predstavljanje Nacrta Statuta. Članovi Statuta, koji su od posebne važnosti za Sloveniju. Komentari n predlozi.

Uvodničarki:

Marijana Toma, Koordinatorica radne grupe za izradu Statuta REKOM
Neža Kogovšek Šalamon, Mirovni inštitut

Moderatorka:

Jovana Mihajlović Trbovc, Mirovni inštitut

Rasprava

Učesnici/ce:

1. Aleksandar Todorović, Civilna inicijativa izbisanih aktivista, Ptuj, Slovenija
2. Anica Mikuš Kos, Slovenska filantropija, Ljubljana, Slovenija
3. Aprilija Lužar, Kulturno društvo TAXI ART, Kočevska Reka, Slovenija
4. Blaž Kovač, Amnesty International Slovenia, Ljubljana, Slovenija
5. Brankica Petković, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija
6. Eugen Jakovčić, PR Koalicije za REKOM u Hrvatskoj, Documenta, Zagreb, Hrvatska
7. Fahir Gutić, Bošnjački kulturni savez Slovenije i predsjedavajući Saveza saveza kulturnih društava konstitutivnih naroda raspale SFRJ u Sloveniji, Ljubljana, Slovenija
8. Gavriilo Pajkić, Društvo izbisanih prebivaoca Slovenije, Ljubljana, Slovenija
9. Irfan Beširević, Civilna inicijativa izbisanih aktivista, Ljubljana, Slovenija
10. Jon Jamnikar, Budistična kongregacija Dharmaling, Ljubljana, Slovenija
11. Jovana Mihajlović Trbovc, PR i nacionalna koordinatorica Koalicije za REKOM u Sloveniji, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija
12. Katarina Vučko, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija
13. Katja Mrak, Društvo Humanitas, Tržič, Slovenija
14. Kaja Širok, Muzej novije istorije, Ljubljana, Slovenija
15. Maja Ladić, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija
16. Marijana Toma, koordinatorica Radne grupe za izradu Statuta REKOM, Beograd, Srbija
17. Milan Aksentijević, Društvo izbisanih prebivaoca Slovenije, Golnik, Slovenija
18. Milan Brglez, Fakultet društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani, Ljubljana, Slovenija
19. Mitja Jankovič, Savez veterana rata za Sloveniju, Ljubljana, Slovenija
20. Neža Kogovšek Šalamon, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija
21. Rudi Klanjšek, Filozofski fakultete Univerziteta u Mariboru, Maribor, Slovenija
22. Sergej Flere, Filozofski fakultete Univerziteta u Mariboru, Maribor, Slovenija
23. Svetlana Slapšak, Institut za balkanske i mediteranske studije, Ljubljana, Slovenija
24. Tit Turnšek, Savez udruženja boraca za vrednosti NOB Slovenije, Ljubljana, Slovenija
25. Vera Kržišnik Bukić, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, Slovenija
26. Vlasta Jalušič, članica Koordinacionog veća Koalicije za REKOM, Mirovni inštitut, Ljubljana, Slovenija

27. Zijad Bećirović, Mednarodni inštitut za bližjezhodne in balkanske študije (IFIMES),
Ljubljana , Slovenija

Posmatrači:

28. Dejana Perunčić, Veleposlaništvo Republike Srbije u Sloveniji

29. Ivan Jezerčić, Ambasada Republike Hrvatske u Sloveniji

30. Jernej Koselj, kabinet ministrice, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Slovenije

Transkript audio zapisa

Jovana Mihajlović Trbovc: Dober dan. Se slišimo? Sem Jovana Mihajlović Trbovc iz Mirovnega inštituta. Sem nacionalna koordinatorica in javna zagovornica Koalicije za REKOM v Sloveniji. Preden, aha, ali se slišimo? Ja, v redu. Aha, samo sem hotela omeniti, da imamo pavzo ob treh, ampak če nekdo rabi pred tem lahko kavo in pijačo vzamete na hodniku. Preden začnemo. Zdaj bi pa besedo podala Vlasti Jalušič iz Mirovnega inštituta, ki je v bistvu v imenu Mirovnega inštituta najdlje časa sodelovala v Koaliciji za REKOM, preden je Koalicija sploh postala Koalicija oziroma ko je to še vedno bila samo skupina nevladnih organizacij iz Srbije, Hrvaške in Bosne in Hercegovine, ki je poskušala organizirati, ki je organizirala posvete in poskušala najti nove dodatne načine soočanja s preteklostjo, z vojnama iz 90.let na prostoru nekdanje Jugoslavije, ki bi dopolnjevali sodne procese v haaškem tribunalu in pred domačimi sodišči. Ti prvi posveti so se dogajali leta 2005, 2006, formalno Koalicija se je ustanovila leta 2008. Mirovni inštitut, kot sem rekla je skos bil znotraj tega procesa na začetku kot opazovalec, sčasoma smo se tudi z drugimi nevladnimi organizacijami Slovenije, predvsem Civilno iniciativo izbrisanih aktivistov, tudi formalno vključili v Koalicijo, in danes funkcioniramo kot Koalicija za REKOM v Sloveniji, katerega koordinator je Mirovni inštitut. Zdaj pa podajam besedo Vlasti Jalušič.

Vlasta Jalušič: Hvala. Hvala. Me slišite. Dobro, ker jaz sebe skoraj ne slišim. Lepo vas pozdravljam na tem drugem posvetu s civilnodružbenimi akterji ustanovitve Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih in hudih kršitvah človekovih pravic na prostoru nekdanje Jugoslavije med letoma 91. in 2001. Moram reči, da ko vas pogledam sem izjemno vesela da ste se posveta udeležili v takem številu in najprej bi se vam rada zato zahvalila, ker vendarle vidim, da vse več ljudi tudi tukaj v Sloveniji ugotavlja, da je proces, ki se je začel na civilnodružbeni ravni po vojnah na področju nekdanje Jugoslavije predstavlja hkrati neko tragično konsekvenco dogodkov, ki so se tukaj zgodili, hkrati pa izjemno enkratno priložnost za samo regijo, da vendarle po hudem konfliktu poskuša oziroma, da se v tej regiji poskuša priti do ugotavljanja dejstev in do tega, da se po hudem konfliktu kršitve človekovih pravic in vojnih zločinov, ki so bili storjeni ne samo ne pozabijo, ampak da se predelajo na tak način, da bodo ljudje, nekako vsaj ta in naslednja generacija v svoji zavesti uspeli oblikovati spoznanje, da je treba vsak dan, v vsakdanji praksi, v vsakdanjem življenju, delovati na tak način, da se takšni konflikti ne bi mogli več zgoditi. Jaz ne bom govorila dolgo, jaz sem svoja stališča večkrat prestavila na teh posvetih. Rekla bi samo nekaj besed, o tem zakaj, in ponovila bom seveda svoja stališča tukaj, ker mislim da jih je treba ponoviti in ker jih tudi nisem spremenila, o tem zakaj je pomembno, da civilnodružbena organizacija in posamezniki, politične institucije oziroma tudi slovenska vlada sproži postopek, da REKOM dobi svoje mesto tudi v Sloveniji in da se Slovenija kot država priključi Iniciativi. Najprej bi rekla to da gre za izjemno pobudo, ki mislim da ji ni primere v svetu prav zaradi tega kar so jo sprožili civilnodružbeni akterji. Kot drugo zadevo, ki bi jo rada povedala je to, da so številna regionalna srečanja, posamezna lokalna srečanja, srečanja znotraj držav naslednic nekdanje Jugoslavije tako med, med različnimi organizacijami, to pomeni med organizacijami žrtev, med organizacijami, ki združujemo veterane, med organizacijami, ki so povezane z civilnodružbenimi organizacijami, ki povezujejo oziroma, ki poskušajo odpravljati posledice vojne in tako naprej, da je to število srečanj, ki se je zgodilo da dokazuje, da nam govori o dejstvu da ljudje dejansko hočejo na nek način razpravljati o preteklosti in to preteklost predelati na način, ki bo v prihodnosti omogočal normalne odnose, toleranco in življenje prihodnjih generacij. Tisto, kar je ta proces do sedaj prispeval in tista spoznanja ki so po mojem odločilna za nas, tukaj in zdaj, je na eni strani to, pomen tega, da so žrtve oboroženih spopadov in zločinov v državah naslednicah nekdanje Jugoslavije sploh imenovane in priznane, to da je prispeval k spoznanju, da morajo biti krivci kaznovani in da morajo odgovorni prevzeti svojo odgovornost, ki je potrebna in da je za to da se to

zgodí seveda potrebno sodelovanje številnih posameznikov in organizacij in sicer tudi in predvsem tistih, ki prihajajo iz, pod narekovajem, iz nasprotnih in konfliktnih strani.(...) ...dejstev. Gre za preprosto ugotovitev, da je treba najprej, ne da bi se spuščali v razpravo o velikih zgodovinskih in nacionalni resnicah, ki so nas v vojni pripeljale v situacijo, ki je povzročila konflikt, skratka da je treba najprej ugotoviti trdno dejstvo o žrtvah, jih predvsem popisati in individualizirati ... to je edini način, da bi se v tem procesu izognili (...)... procesom, ki so sprožali, ki so se sprožali (...) ...in da v skladu s tem postane čim bolj individualizirana krivda in odgovornost za zločine ...in tretjič kar bi rada poudarila ima pomembno spoznanjem, ki izhaja iz prvih dveh je, da lahko v takšnem procesu v katerem so v ospredju dejstva o žrtvah konstruktivno sodelujejo tudi do včerajšnji nasprotniki, saj minimalistični smoter takega procesa, ki od udeležencev ne zahteva nobene vnaprejšnje obljube o spravi veliko primernejši okvir za manj oteženo soočanje s preteklostjo. Zakaj torej konzultacije v Sloveniji in zakaj bi se država Slovenija morala pridružiti Koaliciji za REKOM? Najprej zato, ker je bila Slovenija 46 let del skupne države Jugoslavije in tukaj še vedno nosi odgovornost. Čeprav jo zadnja vojna ni niti približno tako prizadela kot številne od ostalih naslednic, je bila tudi v procesu razpada del te iste skupnosti. Kljub temu, da vojna tukaj ljudi ni prizadela tako kot ostale dele nakdanje Jugoslavije, so vendarle številni posamezniki ali posameznice, ali celo del njenega prebivalstva utrpeli krivice, smrt, smrt svojcev, ali pa hude kršitve človekovih pravic, ki so se zgodile prav zaradi oziroma spričo samega razpada ali pa v vojni. Na prvi pogled se morda zdi, da v Sloveniji ne obstaja nič pomembnega o čemer bi bilo treba posebej spregovoriti. Je pa mogoče z nekaj primeri pokazati, da so bili njeni posamezni prebivalci v vojno ne samo vpleteni, bodisi kot priče, kot žrtve, ali pa kot šele v zadnjem času spoznavamo tudi kot storilci, ampak so bili tudi žrtve, so bili, so bili tudi žrtve in povzročitelji nekaterih kršitev človekovih pravic, ki so bile neposredno povezane z razpadom Jugoslavije in vojno na njenih tleh, s čemer merim na primer izbrisanih prebivalcev Slovenije. Prav zato žrtve in organizacije s področja Slovenije kot naslednice nekdanje Jugoslavije iz tega procesa ne bi smele biti izključene. Saj gre za njihovo lastno trpljenje in preteklost, ki v nekaterih točkah še vedno zahteva premislek in ugotavljanje dejstev. Prav tako je pomembno, da se žrtve, ki so v vojni padle na teritoriju Slovenije vključi in popiše v skupni dokumentaciji o žrtvah vojne, o žrtvah vojne na tleh nekdanje Jugoslavije. To so moji argumenti. Danes smo tukaj, da slišimo vaša mnenja in vaše argumente. In pripravili smo to popoldne zato da se pogovorimo o, jaz bi rekla, treh sklopih vprašanj. Najprej bomo predstavili in razpravljali o sami zgodovini pobude za REKOM, potem pa se bomo posvetili vprašanju, ki mislim da je za nas tukaj ključno. O vprašanju kakšni so izidi, izzivi pobude za REKOM v Sloveniji in zakaj, po vašem mnenju, ki ste prišli na ta posvet, potreba po Regionalni komisiji za ugotavljanje dejstev. In v zadnjem delu se bomo posvetili razpravi o že obstoječem in pripravljenem Osnutku Statuta REKOM, ta Statut bo predstavljen in na to temo bomo imeli tudi razpravo. Skratka, začnemo delovno popoldne, preden gremo na prvo točko dnevnega reda, bi jaz vse udeležence lepo prosila, če se čisto na kratko predstavite z vašimi imeni in priimki in, da poveste iz katere organizacije prihajate, če prihajate, če zastopate kakšno organizacijo. Bi pa predlagala, da začnemo na levi strani. Mislim, da rabimo mikrofona. Ali pa začnemo na tisti strani pri Svetlani, če je tam že mikrofona. Ja ja, kar tam začnemo Svetlana potem.

Svetlana Slapšak: Predstavljam Inštitut za balkanske in mediteranske študije v Ljubljani.

Fahir Gutić: Predsednik bošnjaške kulturne zveze v Sloveniji.

Jon Jamnikar: Iz Budistične kongregacije Dharmaling

Jernej Koselj: Ministrstvo za notranje zadeve.

Irfan Beširević: Civilna iniciativa izbrisanih aktivistov Slovenije.

Nataša Šip: Predstavništvo Evropske komisije v Sloveniji.

Neža Kogovšek Šalamon: Mirovni inštitut.

Kaja Širok: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Dejana Peruničić: Veleposlaništvo Republike Srbije.

Blaž Kovač: Amnesty International Slovenije.

Eugen Jakovčić: Documenta, Zagreb.

Marijana Toma: Radna grupa za izradu nacrt Statuta REKOM-a

Ivan Jezerčić: Drugi sekretar Hrvaškega Veleposlaništva.

Zijad Bećirović: Međunarodni inštitut za bliskoistočne i balkanske studije, IFIMES.

Aleksandar Todorović: Izbrisani Slovenije.

Sergej Flere: Univerza v Mariboru, Center za raziskovanje postjugoslovanskih družb.

Rudi Klanjšek: Univerza v Mariboru in tudi Center za raziskovanje postjugoslovanskih družb.

Gavrilo Pajkić: Civilna družba.

Milan Aksentijević: DIPS, Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije.

Tit Turnšek: Zveza združenj borcev za vrednote NOB.

Mitja Jankovič: Zveza veteranov vojne za Slovenijo.

Vera Kržišnik-Bukić: Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Vlasta Jalušič: Najlepša hvala vsem. Jaz bi, preden nadaljujemo, še vprašala ali kdo potrebuje prevod iz srbsčine, hrvaščine, bosanščine v slovenščino in ali iz slovenščine v katerega od teh jezikov.

Jovana Mihajlović Trbovc: Ali v tem smislu, kasneje ko se bomo pogovarjali o Statutu, pa nekatere besede, pravniški termini se različno, v bistvu, so kar različni v teh različnih jezikih tedaj lahko podate vprašanje za pojasnilo pa bomo to razčistili na samem mestu.

Vlasta Jalušič: Ok. Potem, skratka lahko gremo dalje. Po potrebi bomo si sproti drug drugemu pomagali z jezikom če bo treba, jaz mislim, in lahko sproščeno nadaljujemo. Jaz bi lepo pozdravila Eugena, ki se je že predstavil in bi ga prosila, da nam v okviru te prve točke zgodovine Pobude za REKOM predstavi osnovno, osnovo ideje za ustanovitev Regionalne komisije in tako dalje, to kar piše že na programu, izvoli Eugen.

Eugen Jakovčić: Ja se ispričavam što neću govorit slovenski, neznam slovenski. Ovdje je trebala biti voditeljica Documente Vesna Teršelič koja zna jako dobro slovenski, ali evo, pozdravljam vas u ime i Vesne Teršelič, voditeljice Documente, organizacije iz koje ja dolazim, organizacija koja koordinira ovaj proces i koja je negdje davno skupa sa kolegama i kolegicama u Fondu za humanitarno pravo pokrenula zapravo ovu priču oko cijele Inicijative. Vesna je upravo bila spriječena zbog jednog zanimljivog trenutka, momenta, u Hrvatskoj, naime Documenta, Centar za suočavanje s prošlošću jako puno radi sa žrtvama i udruženjima žrtava, radimo i projekte oralne historije i radimo također projekt ljudskih gubitaka, znači popis svih poginulih u Hrvatskoj '91.-'95., međutim Vesna upravo je bila spriječena zbog jedne vrlo dramatične situacije u kojoj se nalaze pojedine žrtve koje traže pravdu pred pravosuđem Republike Hrvatske i zapravo ima jedno vrlo važno gostovanje u tom kontekstu na Hrvatskoj televiziji, evo još se jednom ispričavam u njeno ime. I nastavljat ću vam što je moguće bolje i onako, jasnije, slikovitije, a i kratko zapravo predstaviti ono što ovdje stoji u ovom dijelu, a to je na neki način razvoj prije svega cijele ove Koalicije koja još uvijek nosi cijeli ovaj proces, i mi smo negdje sad upravo ovih dana u pripremama. Naime u subotu nas očekuje u Beogradu velika Skupština Koalicije za REKOM na koji planiramo osvojiti nacrt Statuta i to će zapravo biti kraj, ja bih rekao, kraj prve dionice, možda jedne od najtežjih dionica u kojoj smo zapravo pokušali pokrenuti široki konzultacijski proces, dobiti zapravo ne samo podporu, nego zapravo dobiti i konkretne informacije sa terena o tome, kakva ta Komisija treba biti, kako ona treba biti zapravo oformljena i što je prije svega udruženjima i udrugama žrtava važno u tom kontekstu. Kolegice iz Mirovnog inštituta, kolegica Neža al' takođe i kolegica Marijana Toma koja dolazi ispredradne skupine koja je koordinirala zapravo izradu tog nacrta Statuta na neki način će vam pobliže reći o konkretnim stavkama i ja bih rekao konkretno vam predstaviti nacrt Statuta, kojeg smo mi kao Koalicija za REKOM pripremili. A ja ću vam pokušati dati taj jedan malo širi ambijent, potrudiću se o tome kako je zapravo sve to išlo i zašto je bilo važno stvoriti jedno ovako veliku Koaliciju u koju su se evo prije nekog vremena vrlo aktivno uključile kolegi i kolegice iz Slovenije i Makedonije. Tako da u tom kontekstu, cijela ova Inicijativa, ako je gledate baš onako globalno i široko, ona je zapravo, ona je zapravo rezultat dugogodišnjeg rada brojnih aktivista i aktivistkinja na području bivše Jugoslavije, koji su iza vrijeme rata, neposredno pred početak rata, za vrijeme rata i nakon rata, vrlo jasno, transparentno i utvrđivali činjenice i zapravo vodili vrlo važne podatke koji su zapravo u kasnim procesima informiranja haaškog suda ali također i nakon što su proradila pravosuđa u regiji bez tih podataka i bez tih ključnih činjenica informacija zapravo bilo je, bilo binaporno, bilo bi naprosto ne bi se taj posao uopće mogao odraditi. Prema tome, Koalicija za REKOM u ovom trenutku ja je zaista doživljam i cijeli ovaj proces koji, kako sam i rekao na početku ide negdje prema svom kraju sa ovom Skupštinom i negdje poslednjim forumom za tranzicijsku pravdu kojeg ćemo imati u šestom mjesecu u Sarajevu. Ja bih rekao rezultat je dugogodišnjeg rada brojnih poznatih in nepoznatih aktivista i aktivistkinja i u tom kontekstu zapravo pokušali smo i na toj masovnoj razini, u ovom trenutku imamo više od tisuću organizacija i pojedinaca i pojedinki, koji su članovi naše Koalicije, pokušali smo zapravo pokazati koliko je ovo važan proces i bitan proces. U tom kontekstu zapravo mnoge Komisije su se osnivale u svijetu, bilo jih je jako dosta više od trideset, upravo odlukom iz nekog centra, da li je to predsednik Republike, da li su to parlamenti, da li su to politički centri moći. Mi smo zapravo negdje procjenili da na ovom bogatom iskustvu nevladinih organizacija i to baš organizacija za ljudska prava i koje su se bavile tranzicijskom pravdom svih ovih godina, utvrdili smo na neki način da je potrebno, da je potreban jedan taj dodatni mehanizam, da suđenja nisu dovoljna, da žrtve nakon tih suđenja zapravo nemaju osjećaj satisfakcije i naprosto u Documenti, u Fondu za humanitarno pravo, a na početku i u IDC (Informaciono-dokumentacioni centar) u Sarajevu procjenili smo da je vrlo važno pokrenuti ovu debatu o tome što je tu potrebno još dodatno. U tom kontekstu zapravo i, iako smo malo dobili od haaškog suda, i naprosto imali smo osjećaj da smo prilično deficitarni i da nešto nedostaje. Da naprosto nedostaje iako su i pokrenuta pravosuđa, iako su pokrenuti neki dodatni mehanizmi

procijenili smo, da je sve to jako malo sasvim nedovoljno i da društva vrlo lako u datom trenutku neovisno u nekoj situaciji odkliznu, izkliznu u sve ono što se događa ili što se događalo u početku '90-tih. Ja ne mogu da s vama ne podelim zapravo atmosferu koja je u ovom trenutku u Hrvatskoj, iako smo jako puno napravili, organizirali zapravo veliki broj konzultacija u protekle dvije godine, odradili vrlo važne konzultacije što na javnoj, što na sastancima koji nisu imali javni karakter, i sa veteranima, i sa vjerskim zajednicama i tako dalje, mi smo sada u jednoj vrlo teškoj situaciji zapravo očekuje se 15. travnja, 15. aprila presuda u slučaju (Ante) Gotovina u haagu, imali smo slučaj [Tihomir] Purda, sve su to događaji koji su se vrlo vrlo agresivno reflektirali na cijelu ovu našu priču i eto, između ostalih mislimo da nam je REKOM potreban i cijela ova Inicijativa između ostalih i zbog toga kako bismo na neki način cijelu ovu priču suočavanja s prošlošću i tranzicijske pravde stavili u jedne razumne okvire i ja moram reći da smo puno toga neovisno o ovoj aktualnoj situaciji, aktualnim događajima, ja bih reko da smo jako puno napravili. Ja nikako ne mogu zaboraviti nekoliko važnih konzultacija, Vlastame je na njih također jednim djelom podsjetila govoreći, mi smo zaista dolazili u situacije da se upravo na našim skupovima u protekle dvije godine, ljudi po prvi put susreću iz različitih zajednica, neovisno je li to travnik u Bosni i Hercegovini gdje su se neka bošnjačka i hrvatska udruženja prvi put sastala i razgovarala, ili recimo prošle godine u februaru, u veljači, kada smo u Dubrovniku imali velike regionalne konzultacije sa logorašima, i naprosto to je bilo fascinantno gledati, ljudi su došli u Dubrovnik. To su ljudi koji su pripadali između ostalih i različitim vojnim formacijama na prostorima bivše Jugoslavije al' smo zapravo, zapravo to je bilo fascinantno gledat' kako imaju razumevanja zapravo i koliko su upravo pripadnici žrtava shvatili koliko je to važan i koliko je to bitan proces. Vlasta jednim djelom pokušala dati odgovor na pitanje zašto je važan REKOM iz perspektive Slovenije. Ova Inicijativa upravo ima tu perspektivu. Ona daje taj regionalni mehanizam i regionalni pogled ne da bi zatrla taj nacionalni, nego upravo obrnuto. Mislimo, da je regionalni mehanizam važan jer smo također radeći sa žrtvama uvidjeli a i još uvijek uviđamo, kolko je zapravo vrlo važno i koliko su vrlo teška, kako zapravo nemožete proces, proces pomirenja i utvrđivanja činjenica radit', i kolko žrtve zapravo imaju velikih problema u koliko su na drugoj strani prisutna poricanja. Kolko bismo mi u Hrvatskoj ili u Srbiji, ili u Bosni i Hercegovini, donjeli sami svoje nacionalne komisije mislim da tim postupkom ne bismo ništa riješili. Ljudima u Vukovaru, žrtvama u Vukovaru je jako važno čuti, da nema poricanja u Beogradu i obrnuto neke situacije. Jedan od skupova, kad se sada vraćam u ovaj konzultacijski proces, a to vam upravo pokušam dočarati, kolko je to zapravo bilo i teško usprkos velikom i bogatom iskustvom nas koji smo godinama zapravo pratili i radili z brojnim udruženjima. Mi smo prošle godine isto imalu konzultacije u Kninu, i to upravo 4. kolovoza, 4. avgusta, dan prije nego što se u Hrvatskoj službeno obilježava dan, kad se obilježava »Oluja«. I u tim danima zapravo na neki način su se dogodile strašne stvari, mi smo ipak okupili i žrtve i s jedne i s druge strane, ljude koji su bili, i koji su patili, koji su bili na tim okupiranim područjima, ljude koji su zapravo čiji su najmiliji poginuli u akciji Oluja, a također i ljudi čiji su najmiliji poginuli nakon akcije Oluja. I srpske i hrvatske nacionalnosti, i zapravo ja bih rekao REKOM odnosno cijela ova Inicijativa je pokazala u našem dosadašnjem dvogodišnjem vrlo intenzivnom radu, da može biti taj vrlo važan okvir, u kojem mi možemo zaista sjesti i razgovarati. I to je ono ja bih rekao ono što je najvažnije i negdje što smo cijelo vrijeme procijenjivali što procijenjujemo zapravo i u Hrvatskoj i u nekim drugim zemljama, da ovaj proces nema samo svrhu, da se mi nađemo i da dobijemo inpute informacije o tome, kako će izgledati ovaj nacrt Statuta. Taj proces je vrlo važan, on trenutačno ostavlja svoj trag, i mi smo to zapravo primjetili i u tom kontekstu zapravo neovisno o tome kako će se Inicijativa razvijati, ja bih rekao mi ćemo i dalje nastaviti na neki način kroz ovaj okvir voditi razgovor o tome što se tu dogodilo u prošlosti i zapravo kako na taj način pomoći i zajednici ali i kako na taj način dobiti što jasniji i konkretniji mehanizam, koji bi prisilio one koji trebaju zapravo dati odgovor žrtvama. Govorim o državnim institucijama, govorim o svim onim mehanizmima koji su vrlo važni žrtvama, a to su znači obeštećenja, to su otvaranje novih sudskih

postupka, to je obelježavanja mjesta stradanja, to su programi u školama vezano sa suočavanje s prošlošću i to je zapravo cijeli jedan niz mehanizama koji je vrlo važan. I u tom kontekstu zapravo nismo se samo zaustavili na onome što smo činili godinama i što radimo godinama, nego smo smatrali da je potrebno napraviti i ovaj korak dalje, i da je potrebno zapravo javnosti, prvo ovoj, koju to najviše dira to su druženja žrtava, ali također i da je cijelokupnoj društvenoj javnosti u našim državama potrebno pokazati koliko su ovo važni procesi i koliko su, koliko je cijeli ovaj proces zapravo važan za sva naša društva. U tom kontekstu zapravo napravili smo jako puno, jako puno događaja, neke od naših kolega i kolegica ovaj proces znaju nazivati povjestnim, zaista ja sam vam dao samo neka od događaja koja smo organizirali, bilo ih je jako puno, radili smo i s veteranskim skupinama, radili smo sa vjerskim zajednicama, i dalje radimo ovaj proces iako on ide prema svome kraju, i u tom kontekstu zapravo pokrenuli smo i kampanje, medijske, gdje smo pokušali također utjecati na cijelo ukupno javnost i zapravo svima njima dati informacije koliko je taj cijeli proces važan. Ja opet kažem neznam koliko će to zapravo, kažem dolazim iz tog ambijenta u kojem se Hrvatska sada nalazi, i ne znam koliko će ovaj proces uticati na cijelu tu situaciju, ali nama je vrlo važno dobiti ovaj nacrt Statuta, mi ćemo krenuti u kampanju prikupljanja milijun potpisa i zapravo na neki način pokušavamo i sa ovim nacrtom Statuta znači nečim konkretnim što je proizašlo iz ovog konzultacijskog procesa ali također i sa prikupljanjem podpore građana i građanki iz zemalja na prostorima bivše Jugoslavije. Sve su to nekako argumenti koji su u našim rukama i koje ćemo mi u konačnici ono što je najvažnije i što je suština ovog mehanizma tranzicijske pravde kad govorimo o Komisijama, a to je sve ćemo to dati vladama i parlamentima, i zapravo suština procesa je da se upravo, da ova komisija bude službena i da ova Komisija bude prihvaćena na taj način, pa i odluke koje bude donijela da budu službene i da budu prihvaćene i da imaju konkretne rezultate. U tom kontekstu nas sad očekuje zagovaranje Inicijative kod političkih institucija i političkih stranaka i svih onih koji utječu na tjeck političkih procesa u našim zemljama, i zapravo to je jedan težak proces. Mi u Hrvatskoj predpostavljamo da, ćemo konkretne rezultate imati tek nakon parlamentarnih izbora u Hrvatskoj. Tako da, radimo na, radimo na više frontova, pokušavamo se uskladiti, i vrlo je važno da Komisija bude prihvaćena u svim zemljama bivše Jugoslavije. Ja ne znam, možda će dobro biti da nakon što i kolegice kažu neke svoje, svoje argumente, i nakon što uđemo malo dublje u raspravu ću se uključiti. U ovom trenutku opet naglašavam završavamo nacrt, on je već gotov, Statuta te buduće regionalne Komisije, on će biti vjerujemo usvojen na Skupštini u ovu subotu, nas očekuje još jedna medijska kampanja na koju ćemo također ukazati koliko je važan ovaj mehanizam. I zapravo pred nama je ta druga etapa, puno teža, u kojoj će zapravo trebati na neki način svim mehanizmima koji su na raspolaganju civilnom društvu pritisnuti vlade i parlamente da se zapravo donese odluka o jednoj ovakvoj Inicijativi. Proces ima različite, različito se razvija, kako bih rekao, u različitim zemljama, normalno, zemlje se razlikuju neovisno o tome međutim ja bih rekao, proces u svim zemljama ono što je zajedničko je pomakao, ja bih rekao ovo pitanje s mrtve točke i otvorio je raspravu u našim društvima i to je vrlo važno. Ja mislim, da je to vrlo važno i da je to ono što je najvažnije u ovom procesu. Ja ne znam Jovana dali da još nešto kažem ili? Eto ja ću biti zaista slobodan da odgovorim na vaša pitanja. Ja sam kao aktivist dvije godine vrlo intenzivno, a skoro pet godina uključen u ovaj proces i zapravo sam u onom naj, kako bih opisao svoj rad, u konkretnom sam radu sa udrugama i udruženjima žrtvama, i mogu, ako želite da to podelim s vama, na trenutke je to zapravo vrlo teško raditi, zapravo to je veliko balansiranje, jer zapravo pokušavamo napraviti ono što je možda u datom trenutku i bilo nemoguće. Međutim ja nikad neću zaboraviti prošle godine kad smo išli na snimanje spota za našu tu prvu kampanju u kojem smo promovirali Inicijativu pod nazivom »Utvrđivanje činjenica«, o tome da je važno utvrditi činjenice o svim žrtvama. Na snimanju tog spota u Beograd sa mnom su išli i predstavnici Mirko Kovačić iz Vukovara, koji je izgubio najbližje članove svoje obitelji u agresiji na Vukovar, a takođe i Marica Šatović čije je suprug ubijen u Novskoj ne daleko od Zagreba od pripadnika hrvatske vojske. Taj trenutak zapravo je bio vrlo za mene važan, ja sam rekao, to je onaj trenutak u kojem pomičemo

neke stvari. Ti su ljudi dva dana, mi smo se dva dana družili, oni imaju komunikaciju, oni Maricu pozivaju na obilježavanje raznih događanja u 11. mjesecu u Vukovaru, kad se obilježava pad Vukovara pred, prije toga i događaji u Borovu naselju, i u tom kontekstu zapravo fascinantno je bilo u oktobru u Zagrebu na velikom forumu kada smo za istim stolom postavili, kad su za istim stolom svjedočili i Vukovarci, predstavnici, ljudi koji vode udrugu »Vukovarske majke« Ivan Pšenica i Ljiljana Alvir ali također i Marija Lovrić, čiji je suprug ubijen od strane Glavaševih postrojbi u Osijeku, a također i Jovan Berić čija su oba roditelja ubijena u selu Varivode nedaleko od Klina također od strane pripadnika hrvatske vojske. Prema tome radimo iz moje perspektive, to je vrlo važan rad, on možda nedaje rezultate, on možda ne pomiče te granice tako jako kako možda mi nekad sami mislimo da smo ih pomakli, jer vraćam se na ova aktualna događanja gdje u posljednjih nekoliko tjedana i mjeseci primjećujem u Hrvatskoj kao da smo se svi opet vratili na pozicije '90.-tih i u tom kontekstu zapravo ipak vjerujem da smo dobili mehanizam koji je otvorio procese, koji ipak daje neku nadu, i neznam kako to izgleda iz slovenske perspektive ali iz Hrvatske perspektive ovo je jedan vrlo važan proces. On ima, on je vrlo važan, on je za taj nacionalni ambient za nacionalno pomirenje važan ali je važan s obzirom na cijeli taj sukob s obzirom na, kako ste i vidjeli u slučaju Purda ne znam koliko ste to medijski pratili. Zapravo vrlo je važno, vrlo je važno poticati institucije da surađuju i da rade na procesuiranju ratnih zločina, i negdje upravo na tragu i te suradnje regionalne između Fonda i Documente su i nastali zapravo vrlo aktivni i vrlo konkretni, vrlo konkretna suradnja tužilaštva za ratne zločine Srbije i državnog odvjetništva Republike Hrvatske i u tom kontekstu zapravo možda ovi dio da završim s tim, ovaj proces je zapravo kruna rada brojnih aktivista i aktivistkinja od '90. pa nadalje, i u tom kontekstu je vrlo vrlo važan, i zapravo mislim da ćemo na kraju, da će na kraju dovesti do rezultata, i mislim, da još jednom naglašavam da imamo snage za ovu neku završnicu. I s nama je tui Marijana Toma koja je predvodila zapravo radnu skupinu koja je sve te sugestije koje smo dobivali od raznih udruženja, udruga, neovisno da li su to novinarska udruženja, da li su to udruženja žrtava, zapravo sve su to sublimirali, stavljali u konkretne članke o čemu će te čuti poslije. U tom kontekstu zaista ovaj proces je bio sveobuhvatan, vrlo važan, uključujući i u tom smislu zapravo smo snaže strane, kao Koalicija za REKOM napravili, ja bih rekao učinili sve važne korake i pretpostavke da on i uspije. Opet naglašavam, sada ulazimo u jedan vrlo osjetljiv proces zagovaranja Inicijative kod političkih stranaka, na žalost u našim društvima, bar u mom društvu, to je još uvijek stvar koja je kurentna, predizborna, izborna roba, i u tom kontekstu zapravo smo još uvijek suočeni sa potrebom da se manipulira, da činjenice ne budu u prvom planu, i na žalost to nije u interesu nikoga a ponajmanje žrtava i u tom kontekstu zapravo vidim, vidim REKOM i vidim cijelu ovu inicijativu kao vrlo važnu, i vrlo je važno upravo što se radi o regionalnom mehanizmu, jer on nam daje tu tako potrebnu i nužnu regionalnu sliku na sva ova događanja, tako da je to vrlo važan proces. Ja sam inače novinar, i godinama sam pratio organizacije za ljudska prava a kažem prije dvije godine sam se vrlo aktivno uključio u ovaj proces smatrajući da je ovo trenutak, i da, u ovom trenutku vrlo važno zapravo sve one inicijative, sva ona zalaganja, sve one brojne individualne zapravo vrlo konkretne akcije gdje smo pokušavali zapravo zaštititi i ljudska prava i na neki način utvrditi činjenice dok su ratna događanja još uvijek trajala. E upravo sad je, radi se o projektu, inicijativi koja tu negde se može sublimirati na jednome mjestu i negdje dati tu snagu zajedništva koja kad su ove inicijative u pitanju je vrlo važna, mi smo dobili i podporu Hrvatskog predsjednika Iva Josipovića, srpskog predsjednika Tadića, dobili smo podporu nekih parlamentaraca iz Slovenije. U tom smislu zaista to je vrlo važno, i to su vrlo važne stvari, vrlo važna podpora i dobila se podpora također iz Evropske unije, međutim mi uvijek volimo naglasiti ovo je naš proces, on je potekao iz te regionalne potrebe, iz rada brojnih nevladinih organizacija i u tom kontekstu zapravo mi planiramo kao koalicija funkcionirati i nakon usvajanja ovog nacrt, monitorirati, pratiti što se događa, zapravo i kako će se ostvarivati preporuke koje će takva buduća regionalna komisija uputiti institucijama. Tako da zapravo Koalicija smatramće imati, će, će funkcionirati, djelovati nakon toga. Ja se zahvaljujem, evo otvoren sem za sva vaša pitanja, i, evo Jovana izvoli.

Jovana Mihajlović Trbovc: No, če imate konkretna vprašanja vezana na sam posvetovalni proces oziroma z prejšnjo zgodovino Koalicije za REKOM lahko zdaj postavite vprašanja. Če pa ni, imam samo dve informaciji, praktični. Zdaj bomo pogledali kratek video zapis o slovenskih udeležencih na posvetih Koalicije za REKOM, potem pa bomo imeli krajši premor in tedaj lahko refundirate potne stroške pri naši sodelavki Maji. Če se niste vpisali v seznam prisotnosti prosim to naredite, ker rabimo dokazilo, in še to, da na tej mizi na kateri imate tudi osnutek Statuta in obrazložitve v srbščini, ki je neka, delovni jezik delovne skupine, ki ga je izdeloval, tako da če vam je v tem jeziku lažje lahko primerjate, lahko vzamete tam kopijo, ampak tam so tudi leaf-leti, ki smo jim vam jih poslali se mi zdi tudi tukaj z vabilom. In na leaf-letih imate tudi možnost, da pristopite koaliciji za REKOM ali jo podprete. Pristopanje h koaliciji za REKOM pomeni, da postanete enakopravni član in da lahko sodelujete v aktivnostih koalicije. Da podprete pa lahko kot posameznik ali organizacija na ta način izrazite svojo, svojo moralno podporo prizadevanju. Zdaj pa video posnetek.

VIDEO SNIMAK PAUZA

Vlasta Jalušič: Dobro. Da nadaljujemo po pavzi z drugim delom in sicer z delom kjer obravnavamo izzive Pobude za REKOM v Sloveniji, oziroma potrebo po Regionalni komisiji. Imamo nekaj uvodničarjev, ki so pripravljene predhodno predstaviti svoja mnenja, potem pa bomo prešli v širšo razpravo, tako da bi jaz zdaj najprej prosila, prosila bi vse če se lahko omejite na pet minut recimo, tako da imamo potem časa za razpravo še. Po potrebi se lahko še potem oglasite. In najprej bi prosila Aleksandra Todorovića iz Civilne iniciative izbrisanih aktivistov Slovenije. Mikrofon rabi. Mikrofon, samo da pride mikrofon če lahko počakaš.

Jovana Mihajlović Trbovc: Pa še bi prosila preden začnete govoriti, da se predstavite zaradi transkriptov.

Aleksandar Todorović: Ja sam Aleksandar Todorović. Hvala za reč. Govoriću srpsko-hrvatski ja mislim, da će to bit manji problem da svi razumeju (...)

Jovana Mihajlović Trbovc: Aleksandar, možete da uključite?

Vlasta Jalušič: Ne slišimo te. Mogoče še tisti drugi mikrofon vzamemo, mogoče bo tisti. Ni v redu, ni dovolj glasno.

Aleksandar Todorović: Sada se čuje jeli? Hvala. Počecu sa time, biću kratak, da sam vrlo počestovan da skoro od samog početka konsultativnog procesa za REKOM učestvuje naša organizacija izbrisanih i prvo sam zahvalan da smo bili pozvani u taj proces i da smo konstruktivno sudelovali na više tih konsultacija. Ispostavio bih nešto što je vrlo bitno i kako ja vidim REKOM. REKOM vidim kao neki edukativni proces za sve nas, i insitucionalizaciju što je, možda izgleda ružno kad kažem tu teč, institucionalizaciju nekih pravila ponašanja i moralnih normi. To moram podupreti s time, da svako od nas verovatno morao da se izbori protiv fašiste u samom sebi i naciste u samom sebi, nadam se da smo mi ovde svi to uspeli da odradimo sami sa sobom, i da to sa REKOM-om prenosimo na širu populaciju. Da se ne bi događalo da imamo više istina oistim događajima, i kad govorimo o toj institucionalizaciji, REKOM upravo to čini. Zabranjuje, pod navadnicima»zabranjuje« relativizaciju zločina i pogleda na stvari sa aspekta koji je dozvoljen iz racionalnog ugla. I kad se na to vratimo, i počnemo da razmišljamo o Sloveniji, tu svi koji smo bili nekakvi, bilo kakvi akteri u procesu otkrivanja istine o izbrisanim smo doživeli šokantne

stvari - to se verovatno dešava i u samoj Bosni, u Srbiji, u Hrvatskoj i tako dalje - smo doživeli šokantne stvari, da nijedna istina skoro da ne može prodrati do, kako bih rekao, ne istina nego nijedna činjenica ne može promeniti nečije mišljenje. Tragično je to, tragično je to, da je to uglavnom većinsko mišljenje. I danas imamo u Sloveniji, kao što imamo u samoj Hrvatskoj, i u Srbiji sa - ne znam kako se to kaže na srpskohrvatskom jeziku -*zanikanjem* Srebrenice, tako v Sloveniji imamo, *poricanje*, ja ja zaboravio sam, poricanjem Srebrenice, u Hrvatskoj, to kolega dobro poznaje, šta se dešava u Hrvatskoj sa Gotovinomi tako dalje i tako dalje, tako u Sloveniji i dalje imamo po moji oceni još uvek 80% ljudi koji jenostavno krivdu za izbrisane Slovenije prevaljuju na same izbrisane, što je apsolutni apsurd, to je isto tako kao kad bi sada, kao što verovatno se i dešava, govorili da se, da su oni Muslimani tamo, u Srebrenici, sami krivi da se im to dogodilo. Izazivali su. To ima malo, ovaj, sad me odmah, ovog trenutka me nanelona to da imamo čak i takve teorije da sužene krive da su bile silovane, jer su izazivale jer su bile koketne i tako dalje i tako dalje, a muškarcima je dozvoljeno da, da im se strasti razvijaju. Zato mislim, da je, mislim da je to poenta što sam hteo reći, da je, daće REKOM puno pridoneti u tom procesu, naravno to se neće dogoditi ne danas ne sutra i možda ne prekosutra, al i jednog dana će se dogoditi, da svako od nas u sebi rasčisti sa nacizmom, sa fašizmom, jer nemožemo zaboraviti činjenicu, da je sve što se dogodilo na tlu bivše Jugoslavije, svi zločini su bili uglavnom etnično motivirani i, ili versko motivirani. Tako da taj edukativni proces će možda potrajati još jedno kraće vreme, ali REKOM će i dalje raditi na tome i ne verujem da, ne verujem da ćemo ... već danas moramo biti svesni, da je to proces, da to traje dosta vremena, i garantujem, garantujem, ja sam optimista, puno očekujem od REKOM-a, i očekujem da ćemo za neko izvesno vreme uglavnom svi razmišljati kao što razmišljamo ovde danas sudelujući. Hvala.

Vlasta Jalušič: Najlepša hvala. Zdaj imamo drugoga govorca, ki bi ga prosila da predstavi svoja stališča, in sicer Fahirja Gutića, predsednika Bošnjaške kulturne zveze Slovenije in Zveze zvez kulturnih društev konstitutivnih narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji. Prosim.

Fahir Gutić: Se slišimo. Preden predstavim neke svoje poglede najprej bi se mogoče navezal malo na razlaganje gospoda Todorovića. Namreč recimozakaj je pomemben REKOM. Samo en primer, tukaj na pavzi, med tistimi ki sodelujejo tu kot gostje smo se nekaj pogovarjali pa smo pač pršli do tega vprašanja da nekdo meni osebno odreka kdo sem jaz. In tako naprej. Mislim da tudi s tem REKOM bo se na nek način začel ukvarjati. Spoštovane organizatorke, spoštovani gostje, spoštovane gospe in gospodje. Na začetku bi se želel zahvaliti pobudnikom iniciative za REKOM v Sloveniji za povabilo. Dovolite, da se še enkrat predstavim. Sem Fahir Gutić, predsednik Bošnjaške kulturne zveze Slovenije in predsednik Zveze zvez kulturnih društev konstitutivnih narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji. Danes sem tukaj v imenu Bošnjaške kulturne zveze nimam pa pooblastila da bi govoril v imenu Zveze zvez. Ko sem nedavno izvedel, ko sem nedavno izvedel za Inicijativo REKOM sem imel mešane občutke. Prva misel je bila, da gre spet za neko neproduktivno pobudo, ki ima namen nekaj početi, in vem da sem se zmotil. Namreč ob prebiranju dokumentov Inicijative za REKOM in s pridobivanjem različnih informacij o tem, kaj REKOM je in kakšen je namen iniciative, zakaj se ustanavlja, sem začel spreminjati osebne poglede na Pobudo. Dokončno se je moj prvotni vtis spremenil ko sem nedavno sodeloval na posvetu v Skopju. Najprej bi izpostavil nasprotovanja nekaterih zgodovinarjev pa tudi politikov v Republiki Sloveniji s katerim sem se pogovarjal o REKOM-u. Pravijo da je pre zgodaj, da ni treba otpirati stare rane, da je potrebno počakati neko določeno časovno obdobje da se pozabi - to je moja opomba - da bi stroka in zgodovina povedali svoje in v tem kontekstu so naštevali svoje argumente. Nekateri se še spomnijo druge svetovne vojne, takšni so med nama tudi danes tukaj, nekateri pa smo se učili iz knjig. In še do danes po tolikih letih očitno nismo se ničesar naučili. To je moja tista prejšnja pripomba, »nisi ti to, ti si to, jaz mislim da si to«. Glede informacij, ki sem jih pridobil je veliko takih, ki ne podpirajo te Pobude. Predvsem bi izpostavil mojo matično

državo Bosno in Hercegovino. En del prebivalstva temu skoraj agresivno nasprotuje. Verjetno ne želijo, da bi prišli resnici do dna. Nekateri bi izkoriščali žrtve v nedogled, da bi lahko z njimi, v smislu uresničevanja nacionalnih interesov, manipulirali. Nedavno sem imel priložnost prebrati dokumente z imenom »Jasenovac: žrtve rata prema podacima statističkog zavoda Jugoslavije«¹. To je dokument, ki je zagotovo bil in je še vedno najbolj skrbno varovana skrivnost takratne Jugoslavije, danes v Srbiji. Beograjski Zvezni zavod za statisko je že leta 1964 opravil veliko dela glede popisa vseh oseb, ki so v drugi svetovni vojni izgubile življenje na strani narodno-osvobodilnega boja ali pa kot žrtve okupatorjev in njihovih zaveznikov. Na podlagi tega izčrpnega popisa je bil leta '92. natisnjen seznam imen vseh, ki so izgubili življenje v taboriščih Jasenovac in Stara Gradiška. Razlog, da takrat jugoslovanska vrhuška oziroma danes srbijanska teh podatkov ni razkrila javnosti kljub vsemu trudu državnega, administrativnega, političnega aparata in strokovnega znanja, ki je bilo potrebno za njihovo pridobitev, se skriva v tem, da so bili raziskovalci razočarani, ker popis ni pokazal tega, kar so nas dolgo časa učili. In to so pridno izkoriščali potem v političnih temah in dolgoročnih nacionalnih težnjah. Torej, manipulirali so, in še vedno manipulirajo z žrtvam, tega se je tudi kolega Todorović dotaknil, da bi dosegli svoje politične cilje, kar je neprimerno, nesprejemljivo in žaljivo. Navedel bi samo, recimo en primer takšne manipulacije. Po podatkih s terena, vzel bom primer samo vas Ravne zraven Bosanske Gradiške v Bosni. Na strani 173 tega dokumenta je navedeno, da je bilo v taboriščih Jasenovac od 30 ubitih iz te vasi 29 muslimanov. To je razvidno že iz imen in priimkov. Zadostuje že bližnji pogled da se opazi manipulacija. 10 žrtev je zavedenih kot neidentificiranih, 4 so zabeleženi kot Srbi, točni podatki, ki so dobili direktno na terenu in potem se to spremeni in napiše nekaj drugega, kot sem že zgoraj omenil priimek, da bi se lažje manipuliralo. Verjamem, da se REKOM s takšnimi praksami ne bo posluževal. Bošnjaška skupnost v Sloveniji na čelu z Bošnjaško zvezo Republike Slovenije je skozi pobudo za REKOM pripravljena pomagati, da se ne bi ta praksa več ponavljala. Najmanj je tukaj zaželeno politika, politični pritiski, s katerekoli strani. Za politiko tukaj ni prostora. V kolikor se to ne bo dogajalo, v kolikor ne bomo podlegli pritiskom, v kolikor dobimo podporo vseh držav nekdanje SFRJ, sem prepričan, da bo ta obsežna in pomembna naloga opravljena z zadovoljstvom vseh strokovnjakov in verodostojno, v največje zadovoljstvo tistih, ki so izgubili otroke, starše, brate sestre, svojce, prijatelje, znance, tisti, ki so nam še vedno neznan in še vedno jih pogrešajo. Žrtve in njihovi svojci bodo končno našli svoj mir, in z njimi ne bo več mogoče manipulirati. Znani so nam tudi nedavno odkriti primeri, odkriti tukaj v Sloveniji, kjer bi bilo težko ugotoviti kdo so žrtve. Lahko samo ugibamo in manipuliramo. A tudi v osamosvojitveni vojni je bilo kar nekaj žrtev. Zakaj to navajam? Prav zato, da ne bi zopet čakali 30 let, ko bodo umrli (...) akterji teh dogodkov, in s tem pustili prostor za ugibanja in manipulacije. To so moji argumenti, tistim prej omenjenim zgodovinarjem in strokovnjakom. Iz tega razloga podpiram Pobudo za REKOM. Zarad navedenih dejstev in v izogib manipulacijam podpiram ustanovitev regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih in težkih kršitvah človekovih pravic. Kot posameznik in v imenu tudi Bošnjaške kulturne zveze ter organizatorjev, apeliram na vse posameznike, organizacije, institucije, da se priključijo tej Pobudi, da jo podprejo s svojo pristopno izjavo, ki jo lahko posameznik ali organizacija izpolni na spletnih straneh REKOM. Hvala za vašo pozornost.

Vlasta Jalušič: Najlepša hvala, najlepša hvala Fahir. Zdaj bi prosila kot tretjega govorca gospoda Mitjo Jankovića, predstavnika Zveze veteranov vojne za Slovenijo.

Mitja Janković: Hvala lepa. Najprej zahvala za povabilo na današnji posvet, ravno tako zahvala za povabilo na posvet 18. decembra lanskega leta v Skopju, kjer smo se pravzaprav oziroma kjer sem se jaz prvič srečal s to Pobudo za REKOM. Najprej bi rad poudaril da, jaz tukaj predstavljam

¹<http://www.bosnjackiinstitut.org/home/sadrzaj/110>

ne Zveze veteranov vojne za Slovenijo, pač pa bom tukaj izrazil svoje osebno mišljenje, namreč Zveza veteranov vojne za Slovenijo ni članica REKOM-a, in kot poudarjam smo se prvič srečali s to Pobudo lanskega decembra. Moram reči, da v tistem prvem trenutku mi ni bilo popolnoma jasno na kakšen način bi veterani pravzaprav lahko sodelovali v tej Pobudi, po posvetu v Skopju so se nekatere zadeve mi razjasnile, moram pa tukaj poudariti, da dejansko se slovenski veterani znotraj te Pobude za REKOM nekako niti ne moremo prav videti kajti v Sloveniji, lev osamosvojitveni vojni, ni bilo vojnih zločinov. Tako da, razčiščevanje teh zadev na tem področju Slovenije nekako se mi zdi nepotrebno. Druga stvar pa je, ali lahko pomagamo, seveda na neke druge načine, ostalim na področju bivše Jugoslavije. Predvsem bom rekel, da sem bil osebno zadovoljen s tem da smo se verjetno prvič po 20 letih ali pa v obdobju 20 let srečali pravzaprav tedanji nasprotniki, ali pa nekdanji vojaki na enem skupnem sestanku, kjer smo se lahko pravzaprav pogovarjali, se srečevali s težavami s katerimi se ubadamo eni in drugi in izmenjali izkušnje. Mislim, da je to bila tista pozitivna plat tega srečanja. Predvsem bi pa rad eno drugo zadevo poudaril, ki sem jo poudaril tudi že v Skopju. Namreč vedno govorimo o civilnih žrtvah vojne, o posameznikih in tako dalje. Nikoli pa ne govorimo o tem, da so žrtve lahko tudi vojni veterani, se pravi ljudje ki so bili v vojaških formacijah. Govorim o ljudeh, ki so bili pred spopadom civilisti, ki so bili potem ali vpoklicani, mobilizirani, kakorkoli, in po vojaškem spopadu so zopet postali civilisti. In marsikdo izmed teh ljudi je imel, in še ima pravzaprav velike težave v življenju kasneje. Ali psihološke ali z zagotavljanjem eksistence in tako naprej. O teh zadevah se pravzaprav zelo malo govori, tudi države ne poskrbijo najboljše za vojne veterane po končanih spopadih. O takšnem, takšnem neurejanju lahko govorimo v končni fazi tudi v Sloveniji, kajti nekatere bonitete, ali pravice, ki so sicer zagotovljene po Zakonu o vojnih veteranih so tako minimalne in skoraj neuporabne, da bi lahko rekli, da smo pozabljeni, tako da bi bilo mogoče pametno kdaj tudi o tem spregovoriti kakšno besedo. Predvsem pa mogoče čisto za razmislek, Koalicija za REKOM, tako kot sem jaz tukajle razbral, iz tega bi nekako se, bila najbolj usmerjena v to, da se odkrivajo storilci vojnih zločinov. Včasih se je res treba vprašati, ali želimo te storilce odkriti, procesuirati s strani žrtev. Ali se te žrtve oziroma svojci teh žrtev želijo soočiti z njimi, mogoče bi bilo dobro razmišljati tudi o tem, kako zagotoviti določene programe ali pa pomoč tem ljudem, ki so doživeli te strahote. Ne mogoče samo neko odpiranje novih ran, tuki mogoče se strinjam s tem, da včasih je boljše pustiti stvari pri miru. Ne govorim pa o tem, da ni potrebno storilcev kaznovati. Toliko mogoče za sam začetek, hvala.

Vlasta Jalušič: Najlepša hvala Mitja, zdaj bi pa prosila gospoda Milana Brgleza. Zamenjali smo dnevni red zaradi, zaradi tega ker je v časovni stiski, da nam poda svoje stališče. Izvoli. Potem za njim pa Svetlana Slapšak.

Milan Brglez: Hvala lepa. Hvala lepa. Zahvaljujem se najprej za povabilo da predstavim izzive ki pravzaprav to Koalicijo, oziroma to Pobudo za REKOM, torej pobudo za ustanovitev Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih in hudih kršitvah človekovih pravic na območju nekdanje Jugoslavije, ki jo nekako čakajo v tem našem prostoru, torej v Sloveniji. Torej pogledal bom na zadevo s stališča mednarodnih odnosov in mednarodnega prava. Zdaj, osnovna stvar, ki je nekako jasna iz te pobude je, da bo to mednarodna pogodba. In zdaj, če bo to mednarodna pogodba, potem seveda morajo to pogodbo ratificirati vse države, in tukaj se najverjetneje skriva prva in osnovna nevarnost v teh naših prostorih. Torej ta pobuda mora iti skozi slovenski parlament. Dokler bo ta pobuda imela v sebi elemente prisile, torej prisilnega delovanja ali kakršnih koli kazenskih sankcij, ali karkoli drugega, predajanja slovenskih državljanov, čemerkoli, pride pod 3a člen Slovenske Ustave zahteva dvotretjinsko večino. Če tega ni, je to lahko normalna, normalna pogodba, in če je normalna pogodba se sprejema z normalno večino in celotna zadeva teče normalno naprej. Ampak v trenutku ko se pojavijo pomisleki je ta nevarnost že lahko nekako, nekako prisotna. Zakaj to govorim? Zaradi tega ker, ja, v našem parlamentarnem postopku so

včasih tudi nekatere zadeve z to dvotretjinsko večino ratificirane, ki same po naravi zadeve niti ne bi bile potrebne da bi bile. In v bistvu predaja recimo slovenskega državljana Mednarodnemu kazenskemu sodišču je zahtevala spremembo Ustave oziroma je bila to pri zadnjih spremembah Ustave nekako vnešena, in se bojim da bi kdo poskušal zadevo zmanipulirati v to smer. Zaradi tega je zelo pomembno, da ima celotna pobuda, oziroma celotna komisija bolj manj, čim manj, ali pa skorajda nič prisilnih, prisilne narave. Tudi v svetu tovrstne komisije nimajo prisilne narave oziroma če jo imajo prisilno naravo se tema nevezuje na eno državo, nikakor pa ne na več držav. Specifičen primer tega REKOM-a je ravno to, da gre za mednarodno organizacijo, ki bo to zadevo delala. Tako jo je treba gledat. In zdaj ker gre za mednarodno organizacijo je to veliko težje doseči, kot če gre zgolj za konsenz v določeni družbi o obstoju takšne komisije, ki ga je možno na nek način politično doseči. In tukaj se je lažje potem pogovarjati tudi o prisilni poravnavi in česar koli takega. Ker gre pa za mednarodno zadevo je to veliko težje, in v slovenskem prostoru še toliko kočljivo. Zaradi tega, zdaj, da bi se, recimo skrajni primer, da tudi tukaj, v tem primeru, potem ne bi bilo še vedno politične volje, da zadeva gre skozi parlament, bi jaz razmišljal še o B scenariju. In B scenarij, vsaj tako kot ga sam vidim, bi bil zelo, mislim bi bil, to je skrajna zadeva, torej če se ugotovi, da bi zaradi Slovenije celotna pobuda lahko propadla, torej zaradi tega ker slovenske politične volje s strani parlamentarcev za tovrstno zadevo na koncu ne bi bilo, bi bilo bolj smiselno ustanoviti REKOM brez tega in skleniti mednarodno pogodbo med REKOM-om in Slovenijo, in na ta način de facto v bistvu s tistimi zadevami nekako pripeljati zadevo noter, še vedno je bila pa neprisilna, vsaj kar se tiče slovenskih državljanov, ker jaz mislim, da se bodo tukaj, da se bo tukaj politika najbolj osredotočala na zadevo. Zakaj je temu tako? Zaradi tega ker, načeloma se vsaj tako jaz ocenjujem, slovenska politika in celoten politični sistem, do zunanjega nadzora ne obnaša, razen takrat ko se mora, se ne obnaša v bistvu, ne bi se mu prostovoljno podrejal. Torej če bi ta Pobuda za REKOM izgledala še dodatni vir zunanjega nadzora in zunanjega preverjanja bi ta lahko bila problematična, čeprav recimo, je Slovenija pristala seveda na pristojnost Evropskega sodišča za človekove pravice, ampak imate pa potem tisto staro prakso, iz bivše Jugoslavije, ko pa smo tudi, ko je bivša Jugoslavija zagovarjala človekove pravice, vendar pa ni pristajala na noben vidik zunanjega nadzora nad temi človekovimi pravicami. To je lahko del ureditve tega. Drugi del isto problematična zadeva, ki se vedno v slovenskem političnem prostoru pojavlja so izbrisani. Jaz sam ne vidim nobenega problema, da se tudi na tej točki mogoče skozi takšno komisijo dejansko ugotovijo nekatera dejstva, oziroma da se lahko o njih, da ta postopek pred komisijo omogoča, da spregovorijo vse strani. Da pravzaprav pripusti k besedi in to se mi zdi tudi najpomembnejše pri celotni zadevi in zakaj sam zagovarjam takšno pobudo. Zagovarjam jo lahko še na kak drug način. Zelo preprosto, ko preberem slovensko ustavo in tiste vrednote ki so tam noter kar napotevajo na to, da je treba tovrstno pobudo vsekakor podpret, oziroma jo vsaj ne onemogočiti, in seveda tisto dejstvo skupne zgodovine pa še toliko, toliko bolj. Zakaj je ta pobuda še prav tako pomembna? Po moje, zadevo je treba gledat kot neko dopolnilo k sodišču za bivšo Jugoslavijo. Kaj je smisel tistega sodišča? Smisel tistega sodišča ni zgolj kaznovanje storilcev, smisel tistega sodišča je tudi dokumentiranje tega primera. Dokumentiranje ne samo zato da bomo to videli mi, ki smo s teh prostorov, ampak dokumentiranje tudi za to, da lahko odzunaj presojujejo, kaj se je pravzaprav zgodilo, ker dejansko tisto objektivnost se nekako z distanco pridobi. Zdaj, če obstaja takšna dokumentacija je to mogoče ena od, ena od bom rekel takih, vsaj kar se tiče same politične kulture razumevanja posameznega primera, zelo pomembna stvar in jaz tudi to Pobudo vidim v ravno nadgrajevanju, tudi iskanju dodatnih gradiv, oziroma nekakšnemu dokumentiranju, ustvarjanju data baze, podatkovne baze za celotno Jugoslavijo, tudi tistega seveda, kar se je v dosedanjih postopkih pred tem sodiščem pravzaprav zanemarilo, kar se je postavilo nekako na stran. Tako da, če povzamem, podpiram sodelovanje Slovenije z REKOM-om, vidim možnost, da se ta zadeva argumentira, vidim pa tudi številne pravne in politične ovire za to, in tisto kar sem pač predlagal, osnovna zadeva za takšno stvar, če naj bi zdržala kot mednarodna pogodba pri vseh državah je ravno odpravljanje prisilnih elementov. Jaz vem da za žrtve to ni v redu, to se, tega se

zavedam. Vendar na drugi strani je politična realnost, ki te zadeve če bo prisilnost od zunaj nekako usiljena, ali če bo izgledala takšna, bo zmanjšala možnost da se zadeva ratificira v vseh parlamentih, in ravno slovenski je ravno zaradi točke izbranih tisti, ki je lahko problematičen. Če bi zahtevali dvotretjinsko večino o izbranih ni ničesar, če se zahteva navadna večina se lahko pogovarjamo in zdaj tukaj je pa **treba potem natančno pogledati tudi slovensko ustavo**, sam nisem ustavni pravnik zato tega ni treba verjeti na tisto točno kar rečem, se bolj ukvarjam z mednarodnim pravom, ampak **vidim pa, da je ta stik med mednarodnim in ustavnim zelo pomemben zato, da bi ta pobuda na koncu dejansko zaživela**. Ker če ne bo zaživela, ker če bomo pustili zadevo še dajmo reči tri, štiri leta počasi bo izgubljala smisel. Torej institucionalizacija je pomembna zadeva in do nje mora priti čim prej, postopki ratifikacije pa se lahko seveda vlečejo v vsaki od držav pogodbenic. Hvala.

Vlasta Jalušič: Milan najlepša hvala, jaz, zdaj, ti moraš oditi, če prav razujem? Ali imaš mogoče časa za kakšen odziv še, ker jaz vidim da zdaj nekateri ljudje so takoj dvignili roke in za nekaj vprašanj oziroma. Ok, potem bi Svetlana oprostila, potem bi zdaj to opravili, ker mislim, da je pomembno.

Jovana Mihajlović Trbovc: V bistvu zdaj ko sem prevajala Marijani Toma iz delovne skupine, ki je izdelovala Statut, v bistvu, smo ugotovile, da je prišlo do napačnega razumevanja Statuta s strani profesorja oziroma da se njegovo mnenje nanaša na del Statuta, ki je bil že spremenjen v posvetovalnem procesu in predvsem se, torej ta moment prisile o katerem ste govorili bo sedaj pojasnila Marijana Toma in pojasnila zakaj tega v bistvu ni v Statutu oziroma torej tudi prepreke ni.

Marijana Toma: Dobar dan. Ja se izvinjavam što ću govoriti na bhs-u, odnosno srpskohrvatski, slovenački razujem ali nemogu, zaista nemogu da ga govorim. Ovaj što se tiče, ja predpostavljam da ste vi mislili na deo IV »Ovlašćenja komisije« vezano za elemente prisile, naime to je član 17 »Uzimanje izjave« i jedini koji podrazumeva neku vrste, neprisile, nego mogućnosti REKOM-a da se obrati nadležnim tužilaštvima odnosno institucijama države, u vezi osobe koja bi dala izjavu. Naime mi smo nakon sastanka odnosno regionalnih konsultacija sa pravničkom zajednicom gde je radna grupa bila, u stvari s jedne strane dosta kritikovano zbog nerazumevanja jačine istražnih komisija koje naše države, to su instituti koje naše države poznaju, istražne komisije, istražna povjerenstva, parlamentarne komisije ili anketni odbori, zavisno u kojoj stredžavi. Naime mi jesmo modifikovali član 17, da će komisija nastaviti da obezbeđuje dobrovoljno davanje izjave od strane osobe, znači pozivaće ljude da daju izjave, a u koliko osobe odbiju da daju izjavu komisiji, znači da se jave dobrovoljno, ona može, REKOM bi mogao da zadrži za sebe pravo da se obrati, ne da naloži, nego da se obrati nadležnom tužilaštvu, mesnom tužilaštvu države u kojoj živi ta osoba koja je odbila da se javi dobrovoljno. Da eventualno u koliko mesno nadležno tužilaštvo to proceni da je potrebno, ono može naložiti toj osobi da se pojavi pred komisijom i da da izjavu. Tako da to je jedini, jedini taj deo gde bi REKOM dao sebi za pravo da se obrati nadležnom tužilaštvu ali ne i da mu naloži ili da može eventualno da privede ili da obezbedi prisustvo lica. Tako da tu nema, mislim nema elementa prisile u smislu da bi REKOM nalagao državama da nešto urade, on bi prosto mogao da jim se obrati u koliko bi oni smatrali da je to potrebno. Mi smo, ja se sećam da ste i vi bili na tom sastanku s pravnicima, mi smo upravo zbog toga taj deo tu ustvari modifikovali, da ne bismo ulazili, u stvari, u konflikte sa samimi državama.

Jovana Mihajlović Trbovc: Torej samo da povzamem, nikakršne koli vrste izročanja, ekstradicije ni. Niti se to pričakuje od držav pogodbenic. Ker komisija itak nima nikakršne koli pristojnosti, ki so podobne pristojnosti sodišča, v tem smislu, da nima pristojnosti pripor. Edino s čim se komisija ukvarja je raziskovanje, preiskovanje, jemanje izjav. In to so vse pristojnosti komisije, ki so

bistveno različne od pristojnosti sodišča. Mislim, da smo to stvar razčistili in da lahko gremo naprej.

Vlasta Jalušič: Ja, hvala. Sergej Flere je tudi dvignil roko, če se zdaj nanaša na to.

Sergej Flere: Ja, nanaša se na to, kar je gospod dr. Brglez rekel. Jaz vem da je že zelo veliko se delalo na tem in da ste premislili ampak vseeno meni se zdi da je cela zamisel dokaj idelaistična, v tem hipu, po drugi strani pa ima kolega Brglez prav, da če se to za nedoločen čas odlaša potem izgubi smisel v celoti. Torej moja ideja je bila naslednja. Torej prof. Brglez me je spodbudil da razmišljam kot pravnik, torej da to ne bo pogodba, mednarodna pogodba v polnem pomenu besede, temveč obstaja nekaj v mednarodnem pravu čemur se pravi *executive agreements*, torej sporazumi izvršilnih organov. Torej na mesto da bi REKOM bil imenovan s pomočjo mednarodne pogodbe, ki gre v potrditev v nacionalne parlamente, bi REKOM bil sklenjen s strani državnih poglavarjev oziroma predsednikov republik. Kar v tem hipu glede na osebnosti ki vršijo to dolžnost, v vsaj, v odločilnih državah da se tako izrazim, ni nekaj kar je popolnoma hipotetično. V tem smislu bi seveda tudi pristojnosti morale biti zmanjšane. Ampak to, da se gre na ugotovitev dejstev bi se obdržalo, torej bistvo bi se obdržalo. Ampak se mi zdi, da je nekoliko torej to preveč ambiciozno za ta hip, še posebej bom poudaril ni Slovenija najhujši zadržek, najhujši zadržek v tem hipu je da Srbija ne bo podpisala ničesar kjer je podan tudi podpis za Kosovo. Ampak vi ste verjetno večinoma slišali da je bivši predsednik Kučan dal neko poročilo o Bosni in Hercegovini in ste verjetno tudi osebno vsi seznanjeni s tem kaj se dogaja v Bosni in Hercegovini in kakšno je razpoloženje tam in kako se tam ne more oblikovati oblast na ravni Bosne in Hercegoine. In kako zdaj, torej niso samo Srbi nezadovoljni, tudi Hrvati so nezadovoljni z obstoječo ureditvijo in nočejo se udeleževati. Zdaj je zadržek v tem da Srbija in Kosovo nikakor ne moreta podpisati istega dokumenta, kaj šele potrjevati, da bi šlo to v parlamente v teh dveh državah. Ampak jaz se bojim da čez par let se bo pa zgodilo da bo v Bosni in Hercegovini bosta, se bo, kako bi rekel, državna subjektiviteta spremenila. Recimo da se oblikuje ne vem kaj, možne so različne variante. Ampak dokler se to prizna minejo zopet tri-štiri leta, in REKOM se zopet ne more ustanoviti ves ta čas, ker nima kdo v imenu Bosne in Hercegovine podpisati, ratificirati, drugi nočejo ker je ta pristojen in tako naprej. Torej moja ideja je, da bi bilo bolj realistično zmanjšati ambicije REKOM-a, in drugič, da bi bil REKOM podpisan in imenovan s strani državnih poglavarjev, kar je seveda v primeru Bosne in Hercegovine je to predsedstvo, drugod vemo, da je to predsednik, monarhij ni. Torej jaz mislim, da bi to bilo lažje kot iti v ta postopek, ker, gospod Brglez je rekel, kaj je lahko v Sloveniji. Torej ti diskursi v politiki v vseh od držav članic, od Makedonije, so lahko popolnoma nepredvidljivi, kaj bodo, kakšni strahovi se bodo pojavljali. Kaj bo kdo komu rekel, in kako bo to zasukano v drugo smer. Torej jaz mislim, da bi nekaj manj ambicioznega glede na to da je to, zdaj smo v meddržavni situaciji da bi lažje šlo skozi kot to kar se tukaj predlaga. Mogu prevesti, ali mislim, da smo se razumeli.

Vlasta Jalušič: Hvala. Zdaj ali, Milan, še imaš kakšen odziv.

Milan Brglez: Če mogoče lahko samo kot odziv na to, pogledal sem glede te prisilnosti v osnovi na tistem mestu je dejansko več ni, tako da ok, vsaj ta prva skrb je šla stran da bi se s tem nekaj nadnacionalnega ustvarjalo. Glede drugega predloga da bi to bil izvršni sporazum namesto mednarodne pogodbe, tukaj pa bo Slovenija problem. Tukaj pa bo Slovenija problem ravno zaradi tega ker se okoli funkcije predsednika konstantno lahko ustvarijo problemi. V smislu tega, da takoj se zahteva ustavno presojo če se skuša njegove pristojnosti kakorkoli širiti preko tistega, kar ima po sami ustavi možnost narediti. In tukaj bi se gotovo pojavila kakšna skupina poslancev, ki bi to zadevo načela, tako da, skratka ta zadeva je pri nas je res specifična, naš predsednik ima najverjetneje v primerjavi z drugimi bolj zoožana pooblastila ali pa vsaj interpretacija je takšna da

ima bolj zoožana pooblastila, čeprav je mogoče ustavno tekst praktično zelo podoben. Zaradi tega bi jaz mogoče razmišljal še o tretji varianti, zdajle sem prišel do nje. Kaj pa če bi sama pogodba dopuščala možnosti pridrzkov, ne sicer na ključne zadeve, torej tiste ki se dotikajo samih zločinov ali pa pristojnosti, ampak ravno tam kjer bi potencialno nastala v bistvu situacija, in bi stem, recimo jaz to gledam tokrat bolj operativno, tehnično iz slovenskega vidika, omogočila pravzaprav tudi skozi pridržke ratificiranje in bi na koncu prišli vsi noter, sicer bi bila malo nejasna situacija, ampak zaradi te narave dela REKOM-a to ne bi smela biti ovira, to bi bila ovira samo v primeru če bi šlo za klasično, neko sodišče ali kar koli takega, takrat mora biti vse sprejeto. V nasprotnem primeru je pa možno na vsaki strani sprejeti tisti del, ki je nujen zaradi tega da se celotna institucija ustanovi. Hvala.

Vlasta Jalušič: Najlepša hvala. Seveda s tem bi Slovenija recimo lahko sprejela pridržek, da izbrisani ne grejo noter, mi ki pa smo inicirali cel proces v Sloveniji pa smo rekli da brez tega problema nima smisla sploh, da se pogovarjamo o REKOM-u v Sloveniji. Samo kratek komentar, zdaj bi šli naprej, Svetlana Slapšak, najlepša hvala Milan Brglez, Svetlana Slapšak bo še povedala svoje stališče. Prosim Svetlana.

Svetlana Slapšak: Z iniciativo REKOM-ase seznanjena od samega začetka in sem pravzaprav tudi to ustanovo naredila zaradi tega da bolj funkcionalno prenašam nekatere ideje tega prazaprav gibanja. Torej, pravnik nisem, pravnica nisem in ne morem sodelovati v tej izjemno kreativni in zanimivi debati, ki je pravkar potekala. Jaz se tudi kot humanist ukvarjam predvsem tudi s fantomi in sencami, ki so zelo pogosto zunanj pravnih tekstov in v tem primeru so zunaj teksta, ki sem ga dobila oziroma teh komentarjev oziroma obrazložitvah za Statut. Ampak sem v branju, ki je zame bilo izjemno inspirativno našla nekaj točk kjer mislim, da lahko vpeljem tisto kar bi iznesla tako kot nekakšen praktičen predlog. To je poglavje IV., »Cilji in naloge« in ob tem pa točka (f), ki se nanaša na »prispevati k preprečevanju ponavljanja vojnih zločinov in drugih hudih kršitev človeških pravic«. In drugo je člen 14.(e), in to se nanaša, se glasi, »raziskati politične in družbene okoliščine zločinov« in tako naprej. Strani 32., 33. in 29. Torej tukaj jaz vidim prostor za komentarje, debate in predloge, ki se nanašajo predvsem na če hočete pedagoško, umetniško in drugačno delovanje REKOM-a v javnosti in v kulturi, in tukaj vidim predvsem možnost, da govorimo o izobraževanju državljanov, večine državljanov za razlikovanje, razumevanje pojmov kot sta denimo pravo in pravičnost. In na izkušnje, ki seveda govorijo o tem da nobeno sojenje zločincem ne prinaša popolne zadovoljitve, da nikakor ne smemo misliti na nobeno maščevalnost in tako naprej, in tako naprej. Torej izobraževanje mislim, da je ključni element katerega morda treba vnesti v tekst, ampak drugače vsekakor v naloge te organizacije. Drugo kar me zanima je, seveda preprečanje vsake kapitalizacije vojne v Jugoslaviji za, pravzaprav enostavno povedano izzivanje nove vojne. In samo en primer, ki mi je vedno v pameti ko o tem govorim, to je če ste potovali od Bosanskega Broda, Hrvatskega Broda, Slavonskega Broda, ali Broda, kakor se že imenuje, do Sarajeva, ste šli kakšnih 50 kilometrov po cesti ob kateri so v glavnem ruševine, muslimanskih in tudi nekatere, morda tudi kakšne srbske vasi, vsekakor to je nekaj kar zdaj stoji 16 let in nihče ni naredil ničesar da se situacija izboljša. V svoji mladosti sem potovala po Jugoslaviji 15 let po vojni pa so ruševine in sledovi vojne se niso več videli. To je očitno sporočilo, da smo pripravljeni za novo vojno za ta isti prostor, in da ne, tisti ki tam živijo, da ne dovoljujejo, preprečujejo povratak tistim, ki so morali oditi, ali so bili ubiti, ali so izginili. Torej če hočete takšni vizualni argumenti so dovolj močni, da popolnoma jasno moramo imeti institucijo ki bo skrbela za nekakšno urejevanje, izobraževalno, izobraževalno urejevanje spomina, kolektivnega spomina. In drugo kar se mi zdi da je posebej pomembna misija REKOM-a in bi jo še enkrat poudarila, ne samo umetniška produkcija, ki smo jo že videli, ampak tudi preprečevanje sovražnega govora. To je osnovni vir za kapitalizacijo in za pripravo nove vojne. Mislim, da sovražni govor je tako pomembna zadeva da se dotika tudi raprave, ki sem jo poslušala, ker

pravzaprav če hočete prepričanje profesorja Brgleza da to ne bo šlo v parlamentu je pravzaprav *nusprodukt*sovražnega govora, in sovražnih idej ki obstajajo, ne samo v parlamentu ampak povsod v slovenski javnosti. Dala bom samo en primer, ki me je posebej nekako potaknil da govorim o tem danes. Pred enim tednom, prejšnjo sredo je v dnevniku objavljen komentar publicista Aneja Sama o Romih, ne bom citirala ker se sramim tega teksta, bom navedla samo osnovno argumentacijo. Prvo, da so Romi neestetski v Evropi in Sloveniji, drugo, da kot neestetski element tudi izzivajo ekološke probleme, ker so nesnažni, ker se, uničujejo okolje v katerem živijo, torej estetski, ekološki argument, in potem pa tudi ekonomski argument, ne prinašajo dovolj denarja v blagajno Slovenije. Torej če hočete boljšega primera Goebbelsovske propagandne ni. In en teden nihče ni reagiral v slovenski javnosti na to pismo bralcem. Ta primer me je prepričal, da je REKOM nujna inštitucija, mednarodna inštitucija, ki mora skrbeti za ohranjanje in progres akcij zoper sovražni govor. Zaradi tega je moj predlog zelo enostaven. Naj REKOM, preden gre, preden gre v parlament sigurno, ker bo trajalo precej časa da se te zadeve uredijo, naj naredi časopis, oziroma periodično publikacijo, ki bo prevzela misijo, da odgovarja na primere sovražnega govora povsod po teritorijih kjer REKOM obstaja. Jaz vem iz lastne izkušnje, da je zelo neprijetno vtakniti glavo v smetišče, smrdi grozno, ampak je nujen postopek, analiza sovražnega govora je nujna da bi državljani razumeli za kaj gre, in da se ne bi fantomsko prenavljal od parlamenta do ulice, ves čas vsak dan, v vseh medijih tukaj v Sloveniji. Torej to bi bil moj predlog, publikacija. Seveda se ne bi samo s tem ukvarjala, to bi morda bil en del, glavni del publikacije pa bi lahko bilo sprotno objavljane arhivov, intervjujev, primerov, pripovedi o določenih primerih, ki individualizirajo celotno zadevo. Torej z mojega stališča je to morda še bolj pomembno, kot dolga vojna za vhod in razpravo v parlament. Hvala.

Vlasta Jalušič: Svetlana, najlepša hvala. Jaz bi samo opozorila da lahko vsi si, tisti ki ne veste, da to že obstaja v bistvu na spletni strani REKOM-a, da si tam lahko ogledate pričevanja in to individualizacijo. REKOM je to počel, že nekaj dolgih let, žal ta pričevanja niso v javnosti postala dovolj dostopna, široki javnosti, ali pa morda niso bila dovolj obvezna za široko javnost, kar bi jaz predlagala v teh državah. Ker mislim da bi to bilo zelo zdravilno dejanje, gledanje pričevanj, ki smo jih mi gledali, ki smo sodelovali na konzultacijah REKOM-a. Zdaj, najlepša hvala še enkrat vsem govorcem. Bi zdaj prosila vse ostale, ki ste tukaj, ki bi radi razpravljali, in dali svoja mnenja, da to storite, razen v kolikor se to nanaša spet na vprašanje Statuta, ker vprašanje Statuta pa bomo obravnavali posebej. Tako, da bi vas zdaj prosila da se vzdržite komentarjev okoli Statuta, razen če ne bo zdaj dovolj razprav, pa bomo prešli takoj na vprašanje Statuta. Tako da prosim. The floor is yours. Prosim vas da poveste svoje ime in priimek takrat ko razpravljate.

(nihče se ne javlja za besedo)

Vlasta Jalušič: Zdaj, morda je res smiselno, da potem preidemo kar na vprašanje Statuta in opravimo razpravo hkrati, tako da bi jaz kar predala besedo kolegici Jovani, ki bo zdaj vodila ta zadnji del razprave o Statutu, Statuta REKOM. In izvoli.

Jovana Mihajlović Trbovc: Jaz predlagam, da Marijana prvo odgovori na predloge in komentarje, ki so bili že povedani v prejšnjem delu razprave, in potem bo pojasnila tiste ključne elemente Statuta, ki bi vam bolj pojasnili, kako je zastavljena bodoča komisija, potem pa, po izlganju Marijane Toma, pa bo Neža, kot pravnica, ki je sodelovala v članih Statuta, ki so bili relevantni za Slovenijo in za izbrisane bo pa pojasnila tiste dele Statuta, ki so najbolj relevantni za Slovenijo in za izbrisane. Torej prvo odgovori na prejšnje, že povedane komentarje.

Marijana Toma: Ovaj, hvala još jednom. Meni je jako drago da sam ovde, pošto mi je ovo prvi put posle 26 godine čini mi se, da sam u Sloveniji. Ovaj, ja ću ukratko samo u vezi ovog predloga

koji je bio vezan za osnivanje, naime apsolutno se slažem s vama da je, i to je članovima radne grupe godinu dana predstavljalo veliku glavobolju, način osnivanja REKOM-a odnosno na koji način usaglasiti političke probleme između Srbije i Kosova, s tim što smo mi tu ustvari videli i još jedan dodatni problem, tu ne bi postajao samo problem podpisivanja ugovora između Srbije i Kosova, već i Bosne i Kosova, budući da Bosna ima ovaj, element Republiku Srpsku, koji bi se strahovito protivio, čini mi se možda čak i u nekim trenucima možda i žešće nego sama Republika Srbija, podpisivanju bilo kakvog sporazuma sa nezavisnom državom Kosovo. Što se tiče predloga znači mi smo na kraju se ustvari pozvali na model Međunarodnog krivičnog suda (ICC), odnosno međunarodnom ugovora, koji bi imao istu ulogu kao i Statut međunarodnog krivičnog suda. Način ratifikacije bi bio isti kao i u pitanju ICC, Međunarodnog krivičnog suda sa sedištom u Hagu, i isti način ima i Međunarodna agencija za obnovljivu energiju, koja je takođe uspostavljena Statutom. Znači ovaj Statut bi bio predstavljen predsednicima država koji bi zatim dali na ratifikaciju u parlament. Na žalost sam način podpisivanja ovog Statuta u odnosu na njegovo nastajanje kroz sporazum između predsednika je bio u startu limitiran zbog ovlašćenja predsednika u različitim državama ugovornicama. Na primer, i u Republici Srbiji, i u Republici Hrvatskoj, čak u Republici Hrvatskoj čini mi slabija su ovlašćenja samog predsednika Hrvatske u odnosu na primer na ovlašćenje predsednika Srbije. Tako da smo zbog toga rukovodili ovime. Što se tiče pitanja Kosova, mi smo, radna grupa je konsultovala pravnike iz Bosne i Hercegovine i iz Srbije, kako pravnike tako i političke savetnike, različitih funkcionera u ovim državama upravo po ovom pitanju. I nama je tada rečeno da, ovo zaista jeste političko pitanje i da će predstavljati problem, da je jedan od predloga je bio da se na primer ugovor sklopi između šest država, dakle, Srbija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Crna Gora, a da se zatim Kosovo pridruži, što je naravno odmah odbijeno, jer bi to zaista bila jedna velika diskriminacija države Kosovo. S druge strane, znači prosto išli smo na to, da je sam cilj osnivanja REKOM-a utvrđivanje istine o svim žrtvama na teritoriju bivše Jugoslavije nešto što treba da bude jače i snažnije od dnevne politike i pitanja. Međutim kada je Koalicija za REKOM otišla na sastanak sa predsednikom Tadićem, koji je podržao ovu inicijativu, tu sad govorim izključivo o Srbiji, on je zaista veoma pozitivno ocenio čitavu ideju osnivanja ove komisije i video je interese države da učestvuje u ovome. Ja ću kratko proći kroz nacrt Statuta. Prvo nešto malo o nekim samim problemima i o toku rada same radne grupe. Naime radna grupa je formirana u februaru prošle godine i u njoj imamo predstavnike iz pet država s tim što smo konsultovali različite eksperte iz različitih područja, iz različitih država, opet zavisno od potrebe. I tu smo od februara prošle godine, 2010., do sada februara 2011. godine mi smo radili na ovih 30 i koliko strana Statuta. Naravno ovo je predlog koji ide državama i one će naravno biti te koje će u krajni liniji odlučiti šta će usvojiti a šta ne. Sam Statut, znači prva verzija koja je objavljena, bila je predata u junu 2010. godine kada je nakon prvog testiranja dosta izmenjena u odnosu na tu koja je bila (prva). Sledeća verzija bila nam je u oktobru na forumu u Zagrebu, i bila je rezultat znači čitavog rada radne grupe, u smislu da smo proučavali transkripte sa svih konsultacija koje smo dobijali, dakle nacionalne konsultacije, lokalnih konsultacija, konsultacija s lokalnom zajednicom, i regionalnih konsultacija s različitim grupama. Prvenstveno smo tu imali ustvari najveći, ne problem, ali smo dosta pažnje obratili na regionalne konsultacije sa pravničkom zajednicom, čije su sugestije zaista bile dragocene, bilo je dosta kritika, ali su one bile vrlo, vrlo suštinske i vrlo dobre. Ja ne znam tačno koliko je konsultacija održano od kada se počelo razgovarati o nacrtu Statuta, ali znam za sigurno da je radna grupa prošla kroz transkripte svih konsultacija od kada se počelo ustvari razgovarati o tome kakav model ove komisije treba da bude. Znači konsultacije sa žrtvama, veteranima in naravno ove poslednje koje su čini mi se ustvari i najznačajnije bile, to su bile decemberske konsultacije sa četiri grupe, to su bile udruženja žrtava, udruženja veterana, pravnička zajednica i akademci odnosno mladi, studenti i tako dalje. One su održane u Hrvatskoj, Makedoniji, Kosovu i u Beogradu, u Srbiji. I ustvari finalna verzija Statuta je rezultat svih konsultacija do sada. Naravno svi predlozi koji su dati na konsultacijama nisu ušli u nacrt Statuta. Bez obzira na sama lična

mišljenja članova radne grupe ili naše afinitete lično, mi smo morali prosto da uzmemo u obzir (predloge iznete na konsultacijama). Jedan od takvih primera je pitanje vremenskog ograničenja konteksta, istraživanja i utvrđivanja društvenih i ostalih okolnosti koje su dovele do izbijanja ratova i činjenja ratnih zločina. Bez obzira znači na lične afinitete članova radne grupe mi smo morali da uzmemo u obzir da je zaista dominantna grupa u konsultativnom procesu vrlo jaka, prvenstveno rukovođena udruženjima žrtava, insistirala na tome da pitanje konteksta mora da uđe u nacrt Statuta. Druga stvar, mi smo zatim izašli sa dve varijante, odnosno alternative, da se kontekst ograniči vremenski od 1980. godine, od 1. januara 1980., smatrajući da nakon smrti Josipa Broza započinje dezintegracija Jugoslavije i započinje to jedno masovno kršenje ljudskih prava, prvenstveno tu smo mislili da obuhvatimo demonstracije koje su bile na Kosovu '81. i tako dalje, i zatim sve ono što je vodilo ka raspadu. Međutim i bila je i druga alternativa da se ovo ne ograniči, budući da su učesnici u konsultacijama imali različite predloge. Mi smo se suočavali s predlozima od 1974., 1971., od MASPOKa, od sloma srpskih liberala od '68., od ustava '74., od 1945., od 1943., od 1941., od 1918. godine i tako dalje i tako dalje. Budući da ni jednu grupu zaista nismo mogli da zadovoljimo u potpunosti opredelivši se za jedan datum, radna grupa je zbog toga uzela 1980. a s druge strane ostavila je neograničeno vremenski kontekst. Prvenstveno radna grupa izašla sa dve varijante pred Koordinacijsko veće Koalicije za REKOM ali su argumenti udruženja žrtava i udruženja veterana koji su smatrali da ne treba ograničiti vremenski kontekst prosto prevagnuli i mi smo prihvatili te sugestije, da se vremenski kontekst utvrđivanja društvenih okolnosti ne ograničava, već da se samoj komisiji ostavlja na odgovornost da utvrdi od kog datuma će, od kakvog datuma će početi. Mislim ovo, prosto bila je ilustracija da vidite kako smo mi radili unutar radne grupe i gde smo prosto morali da uzmemo u obzir vrlo jake i vrlo brojne argumente učesnika konsultativnog procesa. Sam nacrt Statuta ima 11, odnosno 13 delova, ovaj, većne znam koja verzija tako dami oprostite ako budem pravila greške. Ja bi se skoncentrisala na deo četiri, to su »ciljevi i zadaci«, na deo pet to je »nadležnost komisije«, deo šest »ovlašćenja komisije«, i deo dvanaest, to je »razno« odnosno deo 11 i 12, prvenstveno član 46. »nalazi o ratnim zločinima in teškim kršenjima ljudskih prava«, i član 49.»uloga komisije u krivičnom procesuiranju«. »Sastav izbor članova i članica komisije« ovog puta ne bih dotakla budući da je na samim regionalnim konsultacijama eliminisana problematična odredba koja je bila izuzetno problematična pogotovo za predstavnike veterana, tako da je samim tim uopšte ova tema izbora članova i članica komisije prestala da bude kontroverzna na bilo koji način i ona je za sada znači uživa apsolutnu podršku pogotovo svih učesnika u procesu. Što se tiče nacrta samog, deo 4, »ciljevi i zadaci«, kao što vidite, sad ja nemam pred sobom slovenačku (verziju), ja gledam iz, to je strana 26, »ciljevi i zadaci«, član 13. i član 14. Naime ciljevi REKOM-a, kako supredstavljeni, mogu se podeliti u dve grupe: one koji su direktni ciljevi i do čijeg ostvarenja bi delovanje komisije trebalo direktno da dovede, i one koje su u stvari indirektni; s tim što je prvi recimo cilj, da utvrdi činjenice o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava učinjenim na području nekadašnje SFRJ je zaista direktan cilj. Oko oko ovog cilja je takođe postajala izvesna debata prvenstveno vezano za ovo »druga teška kršenja ljudskih prava«, videćete da je to u vezi i sa članom 16 »kršenja prava u nadležnosti komisije«. Naime pravničke zajednice prvenstveno iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, pa čak i sa Kosova, su sugerisale radnoj grupi da se ovde treba ograničiti samo na ratne zločine. Međutim mi smo upravo zbog insistiranja učesnika konsultativnog procesa iz Slovenije smatrali, da moramo da ostavimo druga teška kršenja ljudskih prava jer ćemo na taj način obuhvatiti i problem izbrisanih. Jer s obzirom da problem izbrisanih ne predstavlja ratni zločin, mi smo smatrali da ukoliko bismo zaista fokusirali komisiju samo na ratne zločine, bismo izgubili u potpunosti učestvovanje Republike Slovenije u REKOM-u, i na taj način smo prosto, eto nismo prihvatili sugestije pravničke zajednice vezane za ovaj cilj. Ove ostale ciljeve kao što vidite, tu je jako važno da se to razgraniči, to su ciljevi (c),(d),(e) i (f), ja bih se sada fokusirala na cilj (e)»da doprinese rasvetljavanju sudbine nestalih«. Naime dosta velike kritike su bile upućene radnoj grupi, čini mi se zbog prostog nerazumevanja, da je ona

ustvari REKOM-u dala ovlašćenje da se meša u rad nadležnih državnih organa koji se bave ovim problemima. Dakle kao što znate, i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, u Republici Srbiji, postoje državne komisije, koje se bave istraživanjem odnosno utvrđivanjem sudbine nestalih osoba. Naime kao što je to radna grupa napisala, tu bi samo REKOM dao doprinos rasvetljavanju sudbine i ne bi se apsolutno nikako mešao u rad nadležnih državnih organa. Naravno pretpostavlja se da će REKOM saradivati sa državnim komisijama za nestale, što je izuzetno važno, budući da samo oni imaju mogućnosti pravo da vrše ekshumacije i tako dalje. Dakle, ti su ciljevi u stvari ti indirektni ciljevi. Ja bih se takođe osvrnula sada na ovo što je gospođa Slapšak rekla za (f) »da doprinesesprečavanju ponavljanja ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava«, odnosno uloga REKOM-a u opštem obrazovanju i tako dalje. To su bile sugestije, uglavnom, kako vi to kažete ljudi koji su dolazili iz područja društvenih nauka, i mi smo zbog toga i stavili u članu 45, u »sadržaj završnog izveštaja«, to je stav 2, tačka (b), znači preporuke REKOM-a bi se odnosile na odgovarajući model materijalnih i simboličkih reparacija, ali i način za reformu institucija, mehanizme kojima se obezbeđuje integracija utvrđenih činjenica u obrazovne sisteme državaugovornica, jer smo smatrali da je izuzetno važno da se udžbenici, koji čini mi se u velikoj meri u nekim državama igraju ulogu u procesu poricanja zločina, u stvari budu ti koji će da budu predmet reforme i na neki način da prihvate činjenice do kojih bi ovo međudržavno telo došlo. Što se tiče takođe u ciljevima, u tački(a), pravnička zajednica je dosta kritikovala radno grupu, naime smatrali su da samo sudovi, kao tela koji utvrđuju činjenice o nekim kršenjima prava, imaju mogućnost da utvrđuju činjenice. Naime mi nismo u početku imali taj argument, nismo smatrali da će se to postaviti kao pitanje, nismo očekivali takvu kritiku, zbog toga smo ustvari dodali delove u obrazloženje, gde smo se pozvali na praksu koja postoji, kako u drugim zemljama razvijenim, i nerazvijenim kako god, pozvali smo se na praksu drugih komisija gde su sve od reda, do sada je osnovano 40 komisija za istinu u različitim državama, su imale upravo ovu mogućnost da utvrđuju činjenice. S druge strane sve naše države, kao što sam već malo pre rekla, poznaju taj institut istražnih komisija, parlamentarnih komisija, istražnih povjerenstava i tako dalje, mi smo se i tu pozvali i na hrvatski zakon o istražnim povjerenstvima, pozvali smo se na zakon o parlamentarnoj istrazi Kosova, takođe smo se pozvali na poslovnik, na primer Narodne skupštine Republike Srbije, prema njemu postoji mogućnost da se osnuje anketni odbor unutar skupštine koji utvrđuje činjenice i dolazak pred ova tela je obavezujući za sve koji su pozvani. I na taj način smo ustvari eliminisali ovaj problem odnosno ovu kritiku, koja je bila upućena. Član 13., »ciljevi« je u direktnoj vezi sa članom 14. »zadaci«, i to je sve ono što će komisija raditi. Kao što vidite u vašoj slovenačkoj verziji u tački(e), vi više nemate verziji od 1980. godine, dakle to je ta velika promena koje se radna grupa odrekla, ali to je bila prosto velika, izuzetno jaka, sugestija brojnog, veoma brojnog dela učesnika konsultacija. E sad tu postoji još jedan, problemski deo, naime to je tačka (c), u »zadacima«, to su popisi ljudskih gubitaka, odnosno jedan od zadataka REKOM-a bi bio da izradi popise ljudskih gubitaka. Pod jedan civila koji su izgubili život ili nestali u vezi sa oružanim sukobima, odnosno ratom, ili boraca koji su izgubili život ili nestali u vezi s ratom ili drugim oblikom oružanog sukoba. Za one koji su pravnicu među vama, ja pretpostavljam da vas veoma zbunjuje zašto je radna grupa koristila termin rat ili drugi oblik oružanog sukoba, naime mi smo se takođe upravo zbog sugestije učesnika konsultacija iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, i Kosova za koje je bilo apsolutno nepojmljivo, da se koristi termin oružani sukob, za njih je, to suviše kako su oni govorili slab termin, jer ono što se njima desilo to je bio rat. Mi smo uzeli tu sugestiju u obzir, jer smo smatrali da ovo ne treba da bude jedan zaisto super pravnički dokument, već izraz svih onih koji su učestvovali u konsultativnom procesu i zbog toga smo i koristili ovo, možda za mnoge pravnike nezgrapnu formulaciju. Kao što sam rekla, tu je bio problem, prvi problem koji se tu postavio je bilo to što su mnogi učesnici smatrali da REKOM treba da izradi popis žrtava. Naime mi smo predlagali različite međunarodne dokumente, i ako prođete kroz ceo tekst obrazloženja videćete u fusnotamakoliki je broj dokumanata, na koji broj dokumenata se pozivala radna grupa prilikom izrada ovog papira. Mi smo se naime pozvali na definiciji

Ujedinjenih nacija o statusu žrtve, i rukovođeni prvenstveno time, da bi takva definicija omogućavala da se na primer neki pripadnik neke paravojne formacije koji je život izgubio kao rezultat torture, na primer nađe na istom spisku kao neki civil, od 16 godina na primer, neki momak kojeg su Škorpioni streljali u Srebrenici 1995, da bi mogli da se nađu na istoj listi. Mi smo smatrali da bi to ustvari zaista predstavljalo ogroman problem za mnoge žrtve. S druge strane, utvrđivanje statusa žrtve odnosno okolnosti pod kojima je ta osoba izgubila život je takođe, s obzirom da bi REKOM trebao da postoji tri godine, zaista predstavljalo veliko ograničenje rada Komisije. Zbog toga smo smatrali da bi podela na civile i borce bila ustvari relativno lakša. S druge strane i unutar podele na civile i borce, bi postojala, to ne bi bila sad jedna lista pa da se samo ređaju imena, tu su zaista mogući..., tu bi se Komisiji ostavilo da to učini i da sama proceni dali će da ih... te liste zatim deli po geografskoj pripadnosti i tako dalje i tako dalje, po opštinama ili kako već god sam REKOM, sama Komisija, po svom osnivanju utvrdi, da treba ta grupa da bude. Tako da dalje kalsifikacije nisu isključene. One apsolutno nisu isključene, ali smo zaista smatrali da bi ta podela na civile i borce bila takođe izuzetno važna, jer bi se ustvari na taj način videla i suština i karakter samih oružanih sukoba. Sada bih prešla, ovo je ostalo, zadaci koje bi Komisija radila, su sve ono što smo se pozivali i na iskustva drugih Komisija. Prvenstveno, tu smo recimo uzeli u obzir naravno i sugestije učesnika konsultacija(sa) pripadnici(ma) udruženja protivpravno zatočenih logoraša iz različitih delova, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Kao što vidite u tački (d), o zadacima, je da će Komisija prikupljati podatke o mestima zatvaranja u vezi s ratom i licimakoja su protipravno zatvarana, mučena, ili se prema njima nečovečno postupalo, izraditi takođe i njihove sveobuhvatne popise naravno uz saradnju sa ovim udruženjima. Ja bih sada prešla na nadležnost Komisije, to su član 15. i član 16., vrlo, ustvari ovaj jedan je vrlo problematičan, to su »periodi i područje istraživanja« i »kršenja prava u nadležnosti Komisije«. Kao što vidite, u delu 5 »nadležnost Komisije«, član 15. poslednja rečenica je da će REKOM istraživati, znači Komisija će utvrđivati činjenice o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava izvršenim u periodu od 1. januara '91. do 31. decembra 2001. godine. E sad, mnoge sugestije su bile, u samom početku, da se pridržavamo onog vremenskog perioda koji je umandatu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, koji je ustvari mandat do '99. godine. Mi smo prosto smatrali da bismo mogli tu da obuhvatimo i konflikt u Makedoniji, da je to neophodno, da se mandat REKOM-a produži na 2001. godinu. Međutim ono što je tekođe velika novina recimo za mnoge Komisije, koje se time nisu bavile, a to je da će REKOM moći da istražuje i utvrđuje činjenice o posledicama zločina i kršenjima ljudskih prava koje su se ispoljile i u periodu nakon 2001. godine. Smatrali smo na primer da je recimo, da su martovski nemiri na Kosovu 2004. godine direktna posledica oružanih sukoba koji su se zvanično završeni na Kosovu 12. juna 1999. Ali smo isto tako i znali da najveći broj nestanaka nealbanaca, otmica i nestanaka nealbanaca koji su se dešavali na Kosovu, se desio nakon perioda dolaska međunarodnih snaga i zbog toga smo smatrali da ovo treba da bude obuhvaćeno. Velike kritike su došle prvenstveno vezano za početak, kada govorimo o 1. januaru '91. godine iz Hrvatske iz redova udruga veterana, koji su smatrali da REKOM treba da ustvari krene...ustvari da su se ratni zločini dešavali '90. godine na teritoriji Hrvatske, međutim mi smo se zaista pozivali na presude koje je Haški tribunal imao vezano za definiciju oružanog sukoba u međunarodnom pravu i smatrali smo, da sve ono što se desilo, do početka, znači do 1. januara '91. godine je nešto što bi se ustvari vezivalo za akte koje su vezane za unutrašnje nemire, za pobune i tako dalje, ali se nemože govoriti o samom oružanom sukobu koji postoji u tom trenutku na teritoriji Republike Hrvatske. Član 16. je član koji je izazvao najviše problema, to su kršenja prava u nadležnosti Komisije, i imali smo zaista veliku sreću, da nam u ovoj definiciji pomogne zamenik tužioca za ratne zločine u Bosni i Hercegovini, gospodin Ibro Bulić koji je zaista veoma dragocen član, on nije član radne grupe ali kao da je bio, bar za ovo pitanje, i veoma je dragocen učesnik konsultacija. Naime velike probleme, velike kritike smo pretrpeli zbog toga što ovde nisu navođena sva ona dela (u nadležnosti komisije), odnosno pitanje pravnih kvalifikacija: genocid, progon, zločin protiv čovečnosti, ubistva i tako

dalje. Budući da je Komisija nesudsko telo i da su najžešće kritike pravničke zajednice došle upravo zbog ovlašćenja, ono što je profesor pomenuo malo pre, ovlašćenje Komisije, mešanje u rad određenih insitucija i tako dalje, najžešće kritike pravničke zajednice su bile upravo vezane za ovaj član. Da Komisija nema mogućnosti kao nesudsko telo, kao vansudsko telo koje osnivadržava, da pravno kvalifikuje određene zločine i da se samim tim, u koliko bi imala tu mogućnost, bi se mešala u nadležnost sudova, odnosno nadležnih državnih organa koji se time bave. Mi smo zbog toga izmenili ovaj član i stavili smo da će Komisija utvrđivati činjenice u vezi sa ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava, navedenim u članu 1. ovog Statuta, ali to znači da će utvrđivati činjenice o svim onim delima koja se podrazumevaju pod generičkim terminom ratni zločin, a to su genocid, progon, ubistvo, porobljavanje, protivpravno zatvaranje, mučenje, prisilni nestanak, deportacije, prisilno premeštanje stanovništva, silovanje, i drugi teški oblici seksualnog zlostavljanja, oduzimanje i uništavanje imovine velikih razmera, uništavanje verskih i kulturno-istorijskih objekata i korišćenje civilnih i ratnih zarobljenikakao živih štitova. Dakle mi smo se, mi jesmo koristili... i tu je bila jedna kritika takođe ali ona nije dolazila od pravničke zajednice, dolazila je u glavnom iz redova udruženja žrtava, a vezano je bilo upravo za taj termin »ratni zločin«, i zašto koristimo termin ratni zločin, zašto ne koristimo termin »genocid«. Termin ratni zločin u međunarodnom pravu obuhvata genocid, zločine protiv čovečnosti, i kršenja zakona i običaja ratovanja, dakle ratne zločine kao uži pojam, ali ovo je jedan generički pojam koji se koristi u međunarodnom humanitarnom pravu i zbog toga smo mi i naveli u definicijama koja su to sve dela.

Eugen Jakovčić: Jel' mogu samo kratko, možda ovo, onaj najjasniji dio, to je onaj dio kad si Marijana prije spomenula, a to je da ovo nije samo pravni dokument, da ona [Komisija] mora prije svega u sebi sadržavati mislim, da mora korespondirati se cijelim ovim konzultacijskim procesom, šta je činjenica. On [nacrt Statuta Komisije] je zaista, ono što je Marijana rekla, proistekao iz tog dugotrajnog, vrlo iscrpnog konzultacijskog procesa koji je trajao sa različitim skupinama. I naprosto u jednom trenutku osim te pravničke formulacije, koju je navela Marijana, zaista pojedini pripadnici različitih skupina, da li da su to ženske udruge, pa, ili ne znam udruge žrtava, njima je vrlo važno bilo upravo to da žrtve i ostale skupine prihvate ovaj dokument kao svoj, da se upravo kroz ovo navođenje konkretnih kršenja zapravo mogu pronaći. Da će se žene, udruge žena, ili udruge koje se bave ženama žrtvama ratnog silovanja, puno prije pronaći ako upravo vide, da tu stoji i silovanje i druge teški oblici seksualnog zlostavljanja. Ako stoji progon, mislim, to je vrlo, ovo je bilo važno upravo Marijana, mislim, da je to jedan važan element, da se ljudi zbog kojih smo napravili ovaj dokument mogu poistovjetit' s ovim dokumentom i da to ne budu samo pravne formulacije, nego da budu vrlo jasno navedena ta djela, kako bi se upravo te skupine zbog kojih smo i napravili ovaj dokument mogle zapravo s njim poistovjetit' i doživljat' ga kao svoj. I u tom smislu zaista tu još jednom govori o tome da se pokušavalo cijelo vrijeme, ono što Marijana govori, pronaći taj balans, koji je nužan, važan jer u konačnici ovaj dokument ide, ono što je Marijana rekla, parlamentima odnosno vladama. Evo samo malo, ovo, kratka digresija.

Marijana Toma: Drugi problem, koji se povukao oko ovog člana je bilo pitanje pravne kvalifikacije. Dakle to sam već rekla, ali je ustvari, to je i sada pitanje o kome se još uvek raspravlja, odnosno dali bi Komisija trebalo da daje, to mislim da je pravo pitanje, ne dali Komisija sme ili može da daje pravne kvalifikacije, već pitanje dali bi trebalo [da daje pravne kvalifikacije]. Naime dosadašnja iskustva, dosadanašnjih Komisija i vrlo često, znači jedna vrlo jaka grupa koja se zalaže za to da bi REKOM trebalo da daje pravne kvalifikacije se poziva na primer Gvatemale, koja doduše to nije imala u svom Statutu ali je dala sebi za pravo da donosi pravnu kvalifikaciju. Međutim dosadašnje komisije, dosadašnjih 40 komisija koje su osnivane, sve od reda su osnovane u zemljama u kojima nisu pre toga postojala suđenja za ratne zločine, odnosno za kršenja ljudskih prava u prošlosti. S druge strane, REKOM bi bio prva komisija koja

bi se osnovala, koja bi došla nakon uspostavljanja međunarodnog krivičnog tribunala, odnosno haškog tribunala za bivšu Jugoslaviju i došao bi nakon već funkcionisućih, domaćih sudova, odnosno domaćih institucija koje se bave procesuiranjem ovih zločina. Kao što znate vi u Hrvatskoj imate pri, okružnim sudovima a ja mislim, jel' tako? [obraća se Eugenu], ili pri, Vijeća za ratne zločine koja se, koja se bave u određenim...

Eugen Jakovčić: Postoje vijeća za ratne zločine, ali sad, prije zatvaranja poglavja 2, najnovija današnja informacija, na pritisak civilnog društva će se, s obzirom da smo primjetili monitorirajući suđenja, vrlo kratko, znači primjetili smo da se na malim sudovima donose vrlo loše odluke. Najnovija odluka, zapravo ministarstvo je prihvatilo u ovom periodu zatvaranja poglavja 23 »ljudska prava« i tako dalje, zapravo stvar će se koncentrirat' samo na 4 suda, Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, i samo će to bit sudovi za ratne zločine.

Marijana Toma: ...pored toga, to je znači u Hrvatskoj situaciji. Na Kosovu imate sudove koji rade sad, sad tu u principu preuzeo je EULEX, imate sud Bosne i Hercegovine koji je u početku uspostavljen kao hibridni tribunal, sada to već polagano postaje da biva potpuno domaća stvar, i imate Veće za ratne zločine pri Okružnom sudu u Beogradu. Imate takođe i suđenja u Crnoj Gori, neka, ovaj vrlo vrlo pojedinačna, ali opet postoje suđenja za ratne zločine. Dakle REKOM bi bio prva Komisija u svetu koja se osniva u kontekstu gde postoje sudovi koji funkcionišu, koji se bave procesuiranju ratnih zločina i koji utvrđuju krivičnu odgovornost pojedinaca za ono šta se desilo u toku sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Pravnička zajednica je na mogućnost da REKOM daje pravne kvalifikacije reagovala potpuno žestoko, u smislu da bi to bilo mešanje u rad sudova koji su, jer na primer, u koliko bi REKOM imao mogućnost, da daje pravne kvalifikacije vezano za dela koja do sada nisu procesuirana, mogla bi da se desi situacija u kojoj REKOM kvalifikuje jedno delo kao takvo, a zatim nekome se sudi pri određenom sudu i sud potpuno drugačije kvalifikuje to delo. Znači moglo bi da se dogodi, da se bukvalno jedan, jedan događaj potpuno drugačije kvalifikuje. Sa druge strane, mi smo smatrali da bi bilo izuzetno teško davati pravne kvalifikacije, bar u pogledu onih dela, koja podrazumevaju nameru učinioca, dakle progon i genocid. Tamo gde je potrebno dokazati nameru, zaista smo smatrali da bi bilo izuzetno teško za Komisiju da se [time] bavi. S druge strane, za razliku od ostalih komisija, REKOM ima prednost, upravo u tome što postoji i haški tribunal, i postoje domaća suđenja za ratne zločine. I REKOM je jedina Komisija, REKOM bi bio jedina Komisija, koja bi imala mogućnost da se poziva na presude, koje su već dale pravnu kvalifikaciju. I kao što možete videti u članu 46., ja misim da je to 46., ja više ne znam stvarno o kojoj verziji pričam, pošto ih je bilo do sada 28. najmanje pa je, da, to je član 46. stav 3. «U pogledu slučajeva koji su procesuirani u prisustvu optuženog, pred međunarodnom ili domaćim sudovima, Komisija će u završnom izveštaju uputiti na odgovarajuću presudu. Komisija pri tome može utvrđivati nove činjenice. «Smatrajući da Komisija može da utvrdi nove činjenice koje su vezane za to delo, ali zatim je na nadležnom tužilaštvu, odnosno sudu, da preuzme odnosno preispita te nove činjenice i da eventualno otvori novu istragu u vezi nekog drugog, neke druge osebe. To smo, taj deo smo dodali prvenstveno imajući u vidu, recimo, da je mali broj ljudi procesuiran za određene zločine, i da bi eventualno, u koliko Komisija dođe do novih činjenica vezanih za neke ratne zločine odnosno za neku drugu, za odgovornost nekih drugih lica, mogla te podatke da preda sudovima i tužilaštvima na neki način in da prosto, da im na taj način da priliku da ove ljude procesuiraju i da utvrde njihovu, u koliko je potrebno, krivičnu odgovornost. Ja bih sada prešla na deo 6 »Ovlašćenja Komisije«, to je taj problematični deo koji je profesor spominjao, takođe jedan od delova gde mi nismo zaista očekivali da će bit velikih problema, ali se to postavilo kao problem, a to su ti bili, ti takozvani elementi prisile koje je profesor spominjao. I tu smo mi zaista izmenili član 17. u skladu sa sugestijama, to je prvenstveno vezano za uzimanje izjava, za terenska istraživanja, za prikupljanje dokumentacij i drugih izvora, za javno slušanje žrtava i drugih lica, za održavanje tematskih sesija, koje videćete su izazvale tekođe veliko

interesovanje. Što se tiče samih ovlašćenja Komisije, tu smo se zaista rukovodili prvenstveno iskustvima drugih komisija. Naravno nismo uzimali one koje su imale najjača ovlašćenja, u smislu, da jer to su ipak bila tela koja su prva bila formirana posle oružnog sukoba, pa su samim tim u nekim zemljama i dobila strašno jaka ovlašćenja, kao što je to bio slučaj sa Južnom Afrikom, koja je imala mogućnost obavezujućeg, znači da prisili ljude da dođu da svedoče pred njom, odnosno da ih bukvalno privede. S druge strane imala je takođe ovlašćenje da uđe u bilo koju instituciju i da zapleni dokumentaciju, zakodu je smatrala da je potrebno. Mi smo zaista smatrali da su to dosta široka ovlašćenja i da to nikako ne bi moglo proći u parlamentima ovih zemalja. Iz toga smo [razloga], eto prosto, želeli smo, prva verzija ovog, ovog člana je bila ta da se dobrovoljnost podrazumeva samo za žrtve, odnosno da bi samo žrtve imale pravo da odluče da li žele da dođu ili ne, da daju izjavu Komisiji, odnosno to da prosto nemožete da privodite žrtvu i da joj naredite to, apsolutno je nemoguće i ne bi bilo u skladu sa ljudskim pravima. Međutim sa druge strane, nekako je to bilo u stvari važno za sve nas koji smo bili u radnoj grupi, čini mi se jedna velika grupa učesnika konsultacija bile je za to da na neki način postoje ljudi koji, znači pripadnici [institucija], koji su otišli iz institucija, koji bi mogli da budu interesantni da daju izjave pred Komisijom. Kao što vidite mi smo tu, identifikovali četiri grupe, to su: žrtve, svedoci, predstavnici institucija i učinioci. I prosto smo želeli da na neki način, smatrajući da ne želimo da napravimo od te komisije nešto da ćemo mi da pozovemo žrtve, i onda će žrtve da budu jedine koje će da dođu, a svi ostali ćeda kažu»pa ja nemoram da dođem, baš me briga«. Mi smo upravo i predvideli i tu mogućnost, da se komisija obrati nadležnom mesnom tužilaštvu, u koliko smatra da bi ta osoba zaista baš mogla da bude interesantna za davanje izjave. Takođe uzeli smo u obzir sugestije mnogih predstavnika udruženja žrtava koji su smatrali da, i to je ovaj kao što vidite i deo ovih članova, da se može davati izjava uz zaštitu identiteta, znači da bi se žrtvama pre svega, tu smo zaista imali u vidu prvenstveno žrtve seksualnog nasilja i silovanja, da bi oni mogli da čuvaju, da zaštite svoj identitetu potpunosti, a da u koliko žele da daju izjavu Komisiji to budu u mogućnosti da učine. Što se tiče, ja bih onda samo preletela preko prikupljanja dokumentacije, kao što vidite to je sve ono što bi jedna komisija trebala da radi, i terenskih istraživanja takođe, i skoncentrisala bih se na »javna slušanja žrtava i drugih lica«. Naime ovo je jedno od najvažnijih ovlašćenja REKOM-a. A to bi bilo održavanje javnih slušanja prvenstveno žrtava, ali i svih onih koji bi bili voljni i spremni da govore javno, pred kamerama, na javnim slušanjima, pred publikom o tome šta im se desilo. Od Južne Afrike koja je bila prva komisija koja je ovo uvela u praksu, sve ostale koje su nakon nje osnovane su ovakav model prihvatile i sve su održavale javna slušanja. Na sličan ili drugačiji način u odnosu na Južnu Afriku, ali su sve videle veliku vrednost upravou slovu onoga što ste vi govorili, a to je poricanja onoga šta se desilo. Mi smo i u Koaliciji za REKOM imali priliku da na regionalnim forumima imamo sesije, javna slušanja žrtava, gde smo imali priliku da slušamo žrtve iz različitih etničkih grupa, žrtve različitih zločina, neke su izjave bile kratke, neke su bile duge, neki su plakali neki nisu, ali sve to, čini mi se, da su bili najznačajniji događaji ove Kolaicije koje su ustvari svima nama, koji učestvujemo ovde, koji smo bili na momente ili skeptični ili pesimistični, davali zaista veliko ubeđenje, da je upravo to ono što bi bila osnovna funkcija ove Komisije. E zatim dolazimo do jednog problematičnog dela gde su nam svi sugerisali da će države da nam prave problem. To je član 21. to je »Održavanje tematskih sesija«. Kao što ćete videti tu smo trpeli kritike kako od ovih koji smatraju da će države imati problem, ali smo trpeli i kritike i od mnogobrojnih aktivista za ljudska prava, koji su smatrali da je verzija koja se ovde nalazi ustvari dosta blaga. Naime mi smo stavili da bi Komisija mogla da održava javne sesije o delovanju državnih institucija, političkih organizacija, kulturnih in naučnih ustanova, crkava i verskih zajednica, medija uoči i u toku rata, a u odnosu na sve ono šta se desilo u toku oružanog sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Naravno, kao što vidite, ovde piše »o delovanju«. Sugestije aktivista za ljudska prava su bile da Komisija treba da održava tematske sesije o odgovornosti ovih institucija. Naime mi smo smatrali da kada bismo sa takvim nečim otišli pred države da bi to bio jedan od razloga zbog kojeg bismo bili stopirani, a s druge strane smatramo, da

bez obzira da »delovanje« podrazumeva kako odgovornost, to isto tako može podrazumevati pozitivne primere. Naime jedna od velikih i važnih sugestija učesnika konsultacija je bila da ova Komisija ne treba da se fokusira samo na zločine, odnosno samo na one koji su činili zločine, već treba da se bavi i onima ustvari, koji su u stvari bili pozitivni primeri spašavanja, dobrog ponašanja moralnog ponašanja i tako dalje. Ja se uvek onda setim kad govorim o tome primera Srđana Aleksića koji je nastradao zato što je spasao život svom drugu iz škole, i koji zaista jeste ustvari jedan onakav primer koji može da služi kao neki most, kao uspostavljanja poverenja, da ne koristim termin pomirenja. Kao što sam rekla, »izbor članova i članica Komisije« to je za sada prilično jasno, i onda bih eto prešla još samo na taj poslednji deo i onda bih Nežu zamolila u stvari da preuzme deo oko izbrisanih. Ja sam samo htela prosto da vam kažem, da je radna grupa bila tog mišljenja, da ne može sugestija koja je došla iz pravničkih zajednica da se brišu »kršenja[ljudskih prava]«, ali o tome će Neža malo više. Sada bih htela eto prosto još da vas pozovem da pogledate član 46. to su »Nalazi o ratnim zločinima iteškim kršenjima ljudskih prava«, a to je da bi Komisija imala ovlašćenje da na osnovu utvrđenih činjenica konstatuje da postoji ozbiljna sumnja, dakle ovo je jedan mnogo niži nivo dokazljivosti u odnosu na sudski, da je određeno lice počinilo ratni zločin. Mnogi su nam rekli takođe da bi ovo bilo i kršenje ljudskih prava ljudi koji bi se spominjali. Da bi spominjanje njihovog imena nije u skladu sa pravom na fer suđenje i tako dalje, da bismo mi njih, u stvari eto da je to neka vrsta i ulične pravde na neki način. Zbog toga smo mi i dodali da takav nalaz nema efekat sudske presude nitiprejudicira rezultat sudskog postupka. Ali smo se, u nameri da zadržimo ovaj član, prvenstveno rukovodili učesnicima konsultacija koji su dolazili iz udruženja žrtava: oni koji su bili svedoci oni koji znaju one koji su im učinili zlo, komšije ove ili one. Smatrali smo, da nemamo za pravo da prosto tražimo od žrtava da sarađuju sa ovom Komisijom a da zatim nemamo mogućnost da, ukoliko iz više izvora dobijemo podatak o nekoj osobi, odnosno o tome da je ta osoba eventualno mogla da učini neki ratni zločin, da nemamo pravo da to prećutimo. S druge strane, takav nalaz nije nalaz »van osnovane sumnje«, a to je nalaz na koje se pozivaju presude u sudu. Znači s druge strane, mi smo, i kao što vidite iz sledećeg stava, zaista predvidili i da se svako lice obavesti o tome, da će biti spomenuto. Da se tom licu saopšti nalaz, sadržaj nalaza, podataka na osnovu kog se taj nalaz donosi i razloge na kojima je taj, takav nalaz zasnovan. Da se tom licu pruži mogućnost da odgovori u razumnom roku, na takav nalaz, i da se, znači, u koliko je u pitanju preminula osoba, taj nalaz proveriti iz najmanje tri nezavisna izvora. A s druge strane i sad se opet vraćam na ono pitanje pravnih kvalifikacija, svuda tamo gde su donete presude, Komisija će moći u završnom izveštaju da uputi na njih. Tako da bi i bilo kakva mogućnost da Komisija eventualno pokuša, ili neki članovi Komisije, da mogu da pokušaju da nešto, da negiraju neki zločin ili nešto slično, to je onemogućeno ovim članom. Ja bih sada tu stala, otprilike, i Neža, to je to. Ok, hvala.

Neža Kogovšek Šalomon: Hvala. Torej najlepša hvala Marijani Toma za to izčrpno predstavitev Statuta. In hkrati seveda je zelo dobro, da imamo končno pred sabo eno precej izčišćeno verzijo tega Statuta v kateri je, iz katere je zdaj tudi bolj jasno kakšna naj bi bila nadaljna pot tega dokumenta, ker to je ves čas bilo nekako v zraku, torej ok, kaj bo ko bo enkrat dokument zapustil, ali pa pobuda zapustila civilno družbo oziroma se nekako odlepila od nje in odšla v politične vode, zdaj vsaj nekako lahko predvidimo pot, pa tudi če ta pot morda ni najbolj optimistična. Torej, jaz bi se želela predvsem navezat na vprašanje kje je mesto izbrisa v tem Statutu. Namreč, če bi gledali samo člene tega Statuta brez obrazložitve in bi denimo v svojem računalniku vtipkali v iskalnik noter besedico izbris, ne bi našli nobenega mesta v tem Statutu kjer bi bila omenjena beseda izbris, ampak hkrati tudi ne bi našli mesta kjer bi bila omenjena beseda genocid, če se ne motim. Sedaj beseda genocid ni omenjena v samem Statutu.

Marijana Toma: Jeste? U članu 1. ...

Neža Kogovšek Šalomon: V obrazložitvi ja, ampak v členih, v členih.

Jovana Mihajlović Trbovc: Ja, je omenjena v definiciji vojnega zločina.

Neža Kogovšek Šalomon: Ok, se pravi tisto edino področje v katerem je omenjeno. Hočem v bistvu povedati to, da če boste iskali besedico izbris v samem Statutu, brez da bi brali zraven obrazložitve, ne boste našli izbrisa. Jaz osebno mislim, da ni razloga za paniko. Čeprav smo se zelo prizadevali, da bi ta beseda torej »izbris iz registra stalnega prebivalstva«, se izrecno, torej bila izrecno navedena v členih tega Statuta, zato da bi bilo tudi nedvomno jasno da bo Komisija, če bo ustanovljena in tako dalje, to preiskovala. Da se ne bi potem to na poti do ustanovitve te Komisije nekje izgubilo. Ampak zaradi problemov, ki jih je že kolegica Marijana Toma omenjala s pravno kvalifikacijo tudi pri drugih oblikah, torej pri drugih vrstah zločinov, kot so ne vem vojna posilstva, genocid in tako dalje, saj je po tem delovna skupina, nekako nagnila k temu, da so določbe čim bolj izčiščene, da niso preveč dolge, preveč polne nekkih besed, preveč nepregledne. In zato se je potem na koncu znašla ta izčiščena varianta po večini Statuta, torej vojni zločini in druge hude kršitve človekovih pravic. Torej izbris, torej beseda izbris, se zdaj trenutno nahaja samo v obrazložitvi, in sicer na strani 35., če si kar pogledate Statut, to je obrazložitev 16. člena konvencije, kjer razlaga kaj naj bi beseda huda kršitev človekovih pravic sploh pomenila. Torej kaj se šteje za hudo kršitev človekovih pravic in kot delovna skupina ugotavlja, praviloma ugotavlja, da ta beseda, ta besedna zveza, torej kaj je huda kršitev človekovih pravic nekako ni ustaljena, torej do nje mednarodna skupnost in mednarodno pravo še nista prišli. Lahko se pa nekako iz različnih dokumentov ven sklepa kaj bi huda kršitev človekovih pravic lahko bila. In v ta namen je potem delovna skupina takole obrazložila, da bi se lahko med hude kršitve človekovih pravic štelo tudi izbris, torej to naj bi bile kot prvo kršitve, ki naj bi bile dovolj resne in množične, čemur tudi izbris nekako zadostuje, in kot dve dodatni obrazložitvi, oziroma dva dodatna argumenta zakaj bi to lahko šteli, je navedla prvič odločbo Evropskega sodišča za človekove pravice in drugič to da je izbris največ prizadel manjšine. In sedaj, to dvojje seveda verjetno lahko drži, ker kršitev 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah, to je pravica do varstva zasebnega in družinskega življenja, je, se šteje kot eno bolj temeljnih, čeprav zagotovo ne toliko resno kot denimo mučenje ali pa kršitev pravice do življenja. Vseeno pa je, to se smatra kot pravico, ki je zelo visoko na rangi zaščite in če je ena država obsojena denimo pred Evropskim sodiščem za človekove pravice za to kršitev, torej varstva zasebnega in družinskega življenja, se to šteje kot hudo obsodbo. To ni isto kot recimo če tvoj sodni postopek ne teče dovolj hitro, to je vseeno se ne da primerjat, če tehtaš, čeprav človekovih pravic načeloma naj ne bi tehtali. Zdaj edina težava, ki se tukaj s to obrazložitvijo zna pokazati, in je prav da se tega vsi skupaj zavedamo, je ta, da je na žalost ta sodba Evropskega sodišča nepravnomočna, torej da bo o tem primeru odločal Veliki senat, to pomeni da je bila vložena pritožba zoper to sodbo, da je bila pritožba sprejeta v obravnavanje in da bo o tem odločal Veliki senat. 6. julija bo glavna obravnava in po tem, enkrat po tem, ne vem kdaj, pač do jeseni verjetno, lahko pričakujemo odločitev Velikega senata. Če bo Veliki senat potrdil ugotovitev prvostopenjskega sodišča, da je bil kršen 8. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah potem tudi ta obrazložitev ne bo v nevarnosti, ker se bo enostavno lahko zbrisal pogledajte si fusnoto 37. kjer piše »sodba še ni pravnomočna«, to se bo enostavno izbrisal in bo zadeva stala tako kot je zdej v tem trenutku. Problem pa bomo imeli vsi skupaj, vsaj s to obrazložitvijo, če bo Veliki senat odločil drugače, ker treba se je zavedati da čeprav lahko smo optimistični pa rečemo da dobro kaže, glede na to da je bila že prvostopenjska sodba sprejeta soglasno in da je majhna verjetnost da bi potem Veliki senat odločil drugače kot tista prva sedmerica sodnikov, se pa to vseeno lahko zgodi, nenazadnje se je nazadnje zgodilo v petek, v nekem drugem primeru, torej to je teoretično možno in seveda tudi v tem primeru je to teoretično možno. In v tem primeru bomo seveda imeli situacijo ko ne bomo več mogli trditi da gre za hudo kršitev človekovih pravic glede na to da Evropsko sodišče o tem ni tako odločilo, zato

bi jaz predlagala mogoče glede na to da smo se strinjali zaradi jasnosti, potrebe po tem da je tekst tega Statuta da je jasen, koncizen, kratek razumljiv, in da dejansko ni primerno da se našteva zdaj vse kaj vse bi sodilo pod te druge hude kršitve človekovih pravic, da se vsaj ta obrazložitev dopolni...

Jovana Mihajlović Trbovc: Samo imam pojasnitev, je že v bistvu pripravljena.

Neža Kogovšek Šalomon: Saj ta del sem tudi vidla, ampak ta del tukaj bo tudi treba popraviti če se, če bomo hotli da je stvar koncizna, ker lahko se nam zgodi da v enem trenutku več tega 8. člena Evropske konvencije ne bomo mogli, na to se ne bomo mogli sklicevat, če bi bilo slučajno, v najbolj črnem scenariju. Torej želela sem to poudariti, da se morda ni samo Evropsko sodišče tisto, ki ugotavlja kršitve človekovih pravic. So tudi drugi organi, in mnogi organi so se že izjasnili o tem da je bil izbris, da je predstavljal kršitev človekovih pravic, da so njegove posledice predstavljale kršitev človekovih pravic, in da se navest u te druge organe, te druge, druga mnenja, drugih, poleg Evropskega sodišča. Drugače pa ja, lahko še to prebereš, da bo mogoče bolj jasno.

Jovana Mihajlović Trbovc:...Ja, bom samo prebrala, v bistvu na nek način je Komisiji dovoljeno da sama definira ta relativno nedefiniran pojem hudih kršitev človekovih pravic. V členu 1. definicija oziroma pomen pojmov v tem Statutu je tko navedeno, »hude kršitve človekovih«, to je stran 8, oziroma stran 6.»Hude kršitve človekovih pravic so: poboji, zaslužjevanje, protipravno zapiranje« in tako naprej, »ter druge kršitve človekovih pravic, predvidenih z mednarodnimi sporazumi o človekovih pravicah in drugih mednarodnih pogodbah o človekovih pravicah, obveznimi za vse države pogodbenice, za katere komisija oceni, da imajo po svojih lastnostih in posledicah značaj hudih kršitev človekocih pravic«. Torej ne samo kršitve pravic, ki so že definirane kot hude kršitve človekovih pravic ampak tudi one pravice, ki so že omenjene v mednarodnih konvencijah, kot je med drugimi Evropska konvencija za človekove pravice, ki niso že definirane v skupini teh hudih kršitev človekovih pravic, ampak jih komisija oceni, da po svojih lastnostih in posledicah imajo značaj hudih kršitev človekovih pravic. To pomeni da bi komisija, preden bi se začela ukvarjati z izbrisom morala ugotovit, zakaj, oziroma povedat da je posledica te kršitve človekovih pravic imela dovolj resne posledice v življenju prizadetih posameznikov da se lahko šteje kot huda kršitev človekovih pravic. In potem bi šla v obravnavo tega problema. Samo sem to hotela pojasniti, da v bistvu tudi neodvisno. se mi zdi. od sodbe Evropskega sodišča ki jo pričakujemo Statut daje dovolj prostora, in mislim da Komisija, enkrat ko bo ustanovljena, bo ustanovljena tudi z zavedanjem celega posvetovalnega procesa Koalicije za REKOM. Da to ne bodo ljudi, ki so kar tko prišli, oziroma bodo zbrani za člane Komisije, ampak bodo ljudi, ki se že zavedajo zaradi česa je v konkretnih državah Komisija najbolj potrebna, in torej tisti člani Komisije iz Slovenije, pa tudi iz drugih držav, bodo že seznanjeni da je to problem in da je samo v bistvu naloga kako pravno argumentirati da izbris mora biti tema obravnave da bi ta stvar bila neprašljiva.

Neža Kogovšek Šalomon: Ok, jaz bi tukaj samo še dodala da, če smo malo bolj pesimistični, in pravniki smo po naravi pesimistični, zato tudi delamo radi tako dolge pogodbe, v katerih določimo vzajemne pravice in obveznosti. Vseeno se je dobro, dobro je da izbris je omenjen v obrazložitvi, tega člena ker potem če to ostane v tej obrazložitvi, zdaj če bo potreba glede na dejansko situacijo kaj spreminjat ali ne to je pač stvar potem prihodnjih usklajevanj. Ampak v vsakem primeru je dobro da to noter je napisano v obrazložitvi, zato ker, v primeru da pa morda ne bi bilo tako širokega soglasja da to je treba ali pa ni treba obravnavat, ker pač vseeno se lahko zgodi da bo, dejstvo je da je bilo na konzultacijah opaziti velik odpor proti temu s strani nekaterih udeležencev, da se to obravnava sploh, ker so pač menili, da je ta Komisija, da bi morala biti namenjena zgolj vojnim zločinom. In ni izključeno da se bi takšne težnje, da bi se takšna mnenja še pojavljala v

prihodnje. Zato se mi zdi pomembno, da to v obrazložitvi je zapisano, pač treba je potem pazit, da bo obrazložitev pravilna, ker morda, lahko se spremeni, se pa je seveda treba zavedat, da je to vse skupaj, to nek kompromis, ker mi smo si denimo, jaz osebno kot ste mogoče videli tudi v filmu, jaz sem si prizadevala za to da se ne bi obravnaval na ravni te komisije samo izbris, kot ukrep ki je bil, ki se ga povezuje izključno s Slovenijo ampak da bi se obravnavalo širše vprašanje odrekanja dostopa pravnemu statusu, bodisu državljanstvu bodisi stalnem prebivanju, ker vse države naslednice nekdanje Jugoslavije imajo težave s tem. Če ste spremljali kaj situacijo drugod, točno veste da so si vse države prizadevale da bi določene skupine ljudi izljučile iz državljanstva, oziroma izljučile iz dostopa do državljanstva, ko so ga podeljevale. Številne druge države so ravno tako, torej države naslednice govorim zdaj, so ravno tako izključile ljudi iz statusa stalnega prebivalca. Makedonija denimo ima na primer popolnoma identično ureditev kot Slovenija v letu 91. kar pomeni da je tam tudi bil izbris, ampak tega tam pač nihče ni tako poimenoval, so pa bile posledice popolnoma identične, samo naslavljali so jih na drugačen način. Tako da to so neke prakse odrekanja državljanstva in drugih statusov, ki so vsepovsod prisotne, in jaz osebno sem si recimo prizadevala da bi, da bi se to širše vširilo v kontekst REKOM-a pa seveda moram rečt, bila sem osamljena, ne po naključju, ker dejansko fokus je na vojnih zločinih, o tem ni nobenega dvoma. Tako da to nekako vidim kot kompromis, tudi glede na to kar je Marijana Toma prej povedala, da je bilo treba skrajšati, narediti bolj precizne člene in izključiti vse te izraze, ki bi lahko napeljevali k tem da se bo potem pravo kvalificiralo ta dejanja, česar se ne bo počelo in tako dalje. Tako da nekako na to sem hotela opozorit. Hvala.

Jovana Mihajlović Trbovc: Zdaj če imate kakršna koli vprašanja na določene člene Statuta ali bi jih komentirali, ja gospod Zijad Bećirović, samo trenutek mikrofona čakamo.

Zijad Bećirović: Lep pozdrav vsem skupaj. Hvala za povabilo za današnji dogodek. Jaz sem pisno dostavil sem gospe Jovani pa gospe Kandićevi naše pripombe na Statut ampak mislim zaradi ostale publike da bi spregovoril tudi o tem. Imam, ponavadi mi zelo pogosto kritiziramo Evropsko unijo, ampak pravim, mi nismo evroskeptiki, želimo da bi ta Evropska unija bila čim boljša. Tudi če zdaj kritiziramo Statut in oziroma dajemo določene predloge nismo proti, ampak želimo da damo svoj prispevek čeje seveda primeren, da bi bil ta REKOM še boljši in še bolj učinkovit. To kar sem napisal nisem napisal v slovenščini, zaradi komisije, pa smo poslali v drugem jeziku, tako da bi to v bistvu zdaj predstavil. Veoma pozorno smo analizirali nacrt Statuta i obrazloženja koja su ponuđena u nacrtu, ja se nadam da imamo pravi nacrt, to je kojeg je gospođa Jovana poslala, to je nacrt koji smo mi analizirali.

Jovana Mihajlović Trbovc: Da da da.

Zijad Bećirović: Nadam se da je pravi.

Jovana Mihajlović Trbovc: Jeste.

Zijad Bećirović: Čini nam se da je Statut dosta opširan i zbog toga smatramo da bi bio kraći, i sadržaniji Statut sasvim sigurno efikasniji, cijelishodniji, jer bi omugućavao preciznije i jasnije kvalifikacije, onemogućavao razna tumačenja ili skraćivanja u proceduri usvajanja. Mislim da smo dio odgovora dobili od gospođe Marijane, ali naše je da kažem s obzirom da su to naše primedbe, to je ustvari jedna generalna primedba. U analizi nacrt Statuta uočili smo niz dvojenje ili čak nepravilnosti, ali bi se ovoga puta zadržali samo na dvije stvari za koje smatramo da su esencijalne za sam Statut, ja ne znam dali gospođa Marijana imate naš prijedlog pismeni.

Jovana Mihajlović Trbovc: Poslato je, da.

Zijad Bećirović: ... i za budući rad komisije. Bilo nam je jako drago kada smo na početku analize uočili da autor odnosno autori nacrt Statuta u članu 1 objašnjavaju i tumače pojmove u Statutu, posebno je to važno obrazloženje koje tretira pravne institute koje su osnovice samog djelovanja i rada buduće Komisije. I ako autori nacrt Statuta i obrazloženja uz nacrtu Statuta, u glavnom i pretežito pozivaju na dostignuća i mišljenja tribunala za bivšu Jugoslaviju u Hagu, moramo konstatirati da i sam tribunal za bivšu Jugoslaviju u pojednimi slučajima nema usaglašen i jasan stav, u pogledu oblasti koje se tiču pojedinih pojmova i nacrt Statuta komisije. **Smatramo da se nesmiju selektivno koristiti međunarodni pravni izvori, posebno kada su u pitanju projekti kakav je REKOM.** Naime, imajući u vidu član 1. nacrt Statuta te član 14. i obrazloženja na stranicama 23, 24, 25, to je ovo što ste vi poslali, to je na srpskom jeziku pa zbog stranica, **smatramo da su neprihvatljive definicije borac - civil.** U tački C, člana 14. nacrt Statuta i obrazloženju se prezentiraju definicije i tehnologijarada buduće komisije, s tim u vezi izražavamo svoju zabrinutost. Opće poznata stvar je, da **evidenciju o ljudskih gubitcima na zapadnom Balkanu nisu uređene i načinjene u skladu sa evropskim normama, zahteva UN-a, a prevashodno sa postojećim međunarodnim konvencijama, koje tretiraju ovu problematiku.** Posebno je važna ta priča u Bosni i Hercegovini jer Bosna i Hercegovinane posjeduje državni popis gubitaka, odnosno postojeće evidencije su nepotpune, limitirane, nepouzidane, teritorijalno razdjeljene, pa čak i kontradiktorne. **U koliko bi se komisija u svom radu oslonila na takve evidencije, uz primenu pogrešnih definicija koje se nude u nacrtu Statuta »borac - civil«, onda bi rezultat Komisije mogao bit pogrešan, netačan ili u krajnoj varijanti neupotrebljiv.** Naveli smo da je sudska praksa tribunala za bivšu Jugoslaviju veoma raznolika, pa čak i u slučajevima u kojima sudska vijeća nisu bila u stanju utvrditi status žrtve u odnosu borac - civil. Primenjivalo se stajalište, po kome je svaka nejažnoća išla u smeru tretiranja žrtve kao civila. Nacrt je obrazloženje Statuta na primer ovu situaciju kada je nejasno, dali je u pitanju civil ili borac, će tretirati terminom »status nepoznat«. **Upravo je na Komisiji da izbjegne zamke definicije borac - civil, i obrazloženje u vezi sa tim, i da u svom radu izvrši popis ljudskih gubitaka, primenjujući komparativne metode ali prevashodno kroz svojesamostalno autohtono istraživanje, kroz javne kampanje, jer rad na Komisiji nije kratak, oglasi pozive kojim bi se stimuliralo građanstvo da pruži podršku radu u ovom segmentu, bi se došlo do istovremenog utvrđivanja okolnosti stradanja, odnosno načina, mjesta, vremena, mogućeg izvršioca i drugo, čime bi se realizirali i drugi zadaci i nadležnosti Komisije i izbjegle sumljive evidencije ljudskih gubitaka, ali i osjetljive definicije borac - civil.** Na osnovu takvih djelovanja i postignutih rezultata komisije, bi dalji posao bio na državama i njenim organima, a posebno sudovima koji su se bavili definicijama i utvrđivanjem statusa žrtava. **U koliko predlog nije prihvatljiv onda bi to bilo najjednostavnije izvršiti osnovni popis ljudskih gubitaka bez ulaženja u definicije i utvrđivanja statusa žrtava.** U koliko se zadrži ovakav pristup u Statutu u popisu ljudskih gubitaka, mi nećemo pružiti podršku Komisiji i o tome ćemo obavestiti ostala udruženja. Druga ozbiljna primjedba se odnosi na član 16 nacrt Statuta, član 46 nacrt Statuta, i obrazloženje u vezi sa tim. Postavljamo pitanje, **zašto u Statutu nije uvršteno da će Komisija donositi pravne zaključke?** Autori je pravne zaključke ostavio kao mogućnost, procjenu budućoj Komisiji, odnosno **pravnu kvalifikaciju zločina ste slučajno ili vješto izbjegli.** Bez obzira o čemu se radi, **bez pravne kvalifikacije zločina, Komisija možda i netreba da radi ili da postoji.** Ostavljati na procjenu budućoj Komisiji, da će pravno ocenjivati, davati pravnu kvalifikaciju na zločine genocida, je pravni nonsens i ni jedna međunarodna komisija nije u Statutu trdila, šta je predmet rada te komisije, član 1 nacrt Statuta, a onda je izbjegla dalje pravne kvalifikacije. Skoro sve međunarodne komisije su i te kako davale pravne kvalifikacije svih zločina, pa čak i za uzroke tih zločina, koji su se nalazili u političkoj državnoj sferi. Šta znači u obrazloženju, da će se Komisija pozivatina sudske presude, u kojima su zločini pravno kvalifikovani. Zar je to upitno ili zar je to nešto epohalno za same autore? **Svaka komisija se u svom radu mora pozivati na svoje izvore.** Zbog čega je to nešto drugačije s ovom komisijom, **sasvim je opravdano za autore, da se članom**

46 nacrtu Statuta zalazi u osnovanost sudskih presuda, u koliko se donesu drugačiji nalazi i zaključci komisije, a za autore nije opravdano da se donose pravni zaključci kada je u pitanju zločin protiv čovečnosti ili genocid. Neprihvatljivo je da se cijela pozitivna ideja REKOM-a i njegov Statut, baziran na utvrđivanju činjenica kojima se neće davati pravne kvalifikacije odnosno ostavlja se nekoj budućoj komisiji da procjeni, dal'će se zločini nazvati pravim imenom, odnosno dati izvršenom zločinu pravnu kvalifikaciju. Upravo nesudsko biće same komisije daje pravo da se Komisija bavi pravnim kvalifikacijama, jer te kvalifikacije nemaju dejstva presuda, a i bit same komisije da ne utvrđuje pojedinačnu, grupnu ili državnu odgovornost. Otkud onda ovolika količina pravnih apsurdâ u samom Statutu? Kao prijedlog treba zahtevati široku raspravu u vezi utvrđivanja takozvanih ljudskih gubitaka, posebno kad je u pitanju Bosna i Hercegovina, REKOM mora okupiti sve stručnjake u vezi sa pitanjima demografije, međunarodne stručnjake za ljudska prava, pravne eksperte, istoričare, ali posebno one koji su se bavili ex Jugoslavijom i pitanjem utvrđivanja ljudskih i materijalnih gubitaka. Samo usaglašen prijedlog navedenih stručnjaka, eksperata može biti osnova za iztraživanje i utvrđivanje gubitaka. Kažem osnova, jer bez podrškeudruženja žrtava, ovaj poduhvat kao dio buduće komisije postaje upitan i osuđen na neuspjeh. Znači sadašnji prijedlog Statuta morao bi po našim kriterijima doživjeti bitne same rekonstrukcije. I samo pitanje pravnih kvalifikacija treba bezuslovno staviti u Statut jer se moraju zločini pravno kvalificirati, jer je neverovatan presedan da komisija u predmetu i u ciljevima predviđen zločin genocida i zločina protiv čovečnosti, a da ne želi da daje zločinima pravne kvalifikacije, odnosno da pravnom kvalifikacijom utvrdi zločin genocida i druge zločine za koje treba takozvani *dolus specialis*, odnosno »posebna namera«. To su neke naše primedbe a mi ćemo ih dostaviti. Hvala lepa.

Marijana Toma: Jel ima još pitanja možda?

Jovana Mihajlović Trbovc: Aha. Ima še kdo neka vprašanja? Ja.

Milan Aksentijević: Po pitanju umestitve izbrisanih u taj naš Statut. Mislim da bi u drugom členu lahko dodali ako nije že definitivno in sprejet i tako dalje, mogli dodatii »hudih kršitev ljudskih prava«, to jest človekovih pravic, »nastalih kao posledica rata na ozemlju nekdanje nekdanje SFRJ«. Mislim, da smo tu već ubacili sve, jer se krše i sada ljudska prava u svim delovima bivše Jugoslavije onim povratnicima koji ne mogu dobiti ono što su izgubili, ne mogu da dođu na svoju zemlju, znači sada se vrše kršenja u svim tim našim djelovima [nekadaššnje zajedničke zemlje], a ono što se nama desilo u Sloveniji upada baš u taj termin. Znači, da ponovim: »i onih kršenja človekovih pravic nastalih kao posledica rata«. I tu upadamo svi mi koji se dandanas borimo za neku pravicu. To je o tom, ako se lahko, ja mislim da bi to odgovaralo, da se tu može smjestiti...

Jovana Mihajlović Trbovc: Jel' možete samo da pojasnite, pošto mislim, da nismo razumeli. Koja je vaša intervencija?

Milan Aksentijević: Moje je u članu 2. Tu piše, ja imam slovenačku verziju: »Regionalna komisija za ugotavljanje dejstevâ vojnih zločina in drugih kršitev človekovih pravic na ozemlju nekdanje SFRJ, i drugih kršitev človekovih pravic« in onih kršitev človekovih pravic, ljudskih prava, nastalih kao posledica rata na ozemlju nekdanje SFRJ. Ja sam mislio ubaciti tu.

Eugen Jakovčić: Mislite da je kratka ova verzija pa pa nam treba duža?

(smeh)

Milan Aksentijević: Kratka, sa ovim ćemo širim, širim, ustvari verzijom obuhvatiti sve. Znači i one, koje su nastale posle rata, kao posledica posle rata. To bi bio moj predlog.

Marijana Toma: Dakle hvala, hvala vam puno na sugestiji. Naime mi smo za član 2, za definiciju smo se trudili zaista da to bude jako uska, ne uska, ali da bude definicija takva, da bude kratka i razumljiva. A posledice smo stavili u član 13, u tačku A, znači da utvrdi činjenice o posledicama, znači kršenjima ljudskih prava i posledicama, i na taj način smo obuhvatili ovaj problem izbrisanih, jer ga i mi tako posmatramo u radnoj grupi, kao posledicu, ustvari oružanog sukoba. Tako da, ali svakako mislim, možemo ovaj, mislim to je to, mi nalazimo između dve vatre. Imamo jednu grupu koja kaže skraćujte Statut, imamo drugu grupu koja kaže proširujte Statut. Tako da, to je ustvari taj večiti problem.

Milan Aksentijević: Uglavnom je pitanje, gde da nađemo žrtvu. Žrtva se ne sme izgubiti, kako god radili, kratko ili široko, žrtva ne sme biti izgubljena, i ona traži da se o njoj, to jest, o krivcu za nju pokaže prstom. A mi kako hoćemo, moramo to ostvariti. Oprostite sada još ako smem, par besed o onom što smo sada govorili, posebno na naš problem. Znači ceo prostor Jugoslavije, imaćete sile koji će biti protivu svakoga »čeprkanja«, pod znacima navoda, onog što se desilo, pod parolom »pa pustite tu prošlost, gledajmo u budućnost, mi smo u Evropi, šta nas sad briga, šta se dešavalo«. I tu se kriju svi oni koji ustvari su počinili ratne zločine, i koji su odgovorni za ratne zločine, i zato ne smemo, iza te parole stati. Ići ćemo u Evropu, idemo u Evropu, ali se mora, zločinac mora biti kažnjen, mora se identifikovati, i mora na kraju krajeva, već mu je sama kazna, ako se pokaže prstom na njega i dokaže posle na sudu, normalno jer smo pravna država, ma da on nije radio po pravnom putu. Znači u svim sredinama, i u Srbiju, tu je kao Kosovo, i u Bosni, al' vidim Bosnu kao strašan problem. Bosna još nije rasčistila kod sebe, ko u jednom delu Bosne vladaju oni koji su za rat krivi, i u drugom delu Bosne vladaju oni koji nisu bili u ratu, imate vidite sukob, odmah, nema, nepoštovanje jednih do drugih i tako dalje, to se dešava i u drugim sredinama, i ovde kod nas u Sloveniji imate još vrlo uticajnih ljudi u vrhu politike, kojima je interes da se sakrije ono što sedešavalo. Vidite li [šta se dešava], od prodaje naoružanja, kršenja embarga Ujedinjenih Nacija, do prodaje naoružanja, i tako dalje, da se dole ubijaju braća među sobom, i tako dalje i tako dalje, to je jedna druga tema. Ali ljudi koji drže vlast oni ne daju da se o tom govori javno. Mi ćemo imati stvarno velikih problema, jer ćemo morati da uđemo prvo u tvrdavu državne politike, a to su mediji, najjače ratno oružje su radio i televizija. Mi još nismo ni jednom, ni na jednog televizijskog ili radijskog reportera pokazali prstom da je huškao na ratni zločin. Kad budemo to počeli čeprkati doći ćemo i do onih glavnih krivaca. To je samomoje konkretno mišljenje, pa hvala vam.

Jovana Mihajlović Trbovc: V redu. Zdaj bi prosila, mislim, da je Vlasta imela neki komentar. Aha, će še nekdo ima komentar, vprašanje glede Statuta, potem bomo zbrali vsa ta vprašanja pa bo Marijana odgovorila.

Vlasta Jalušič: Jaz bi glede izbrisa, vprašanje kategorizacije hudih kršitev človekovih pravic, rekla naslednje. In mislim, da je to pomembno. Naše vztrajanje pri tem, da izbris pride med te tako imenovane hude kršitve v Statutu človekovih pravic, je izhajalo ne samo iz intence, da izbris kategoriziramo kot takšno kršitev, in da tudi ta kršitev pride v samo razpravo. Naša intenca tukaj je bila, za njo se je skrivalo veliko več kot samo to, in sicer spoznanje, ki se ne sklada z oceno same delovne skupine, Marijana zdaj ne poslušaj, tega kar govorim. Ne vem, bom ji pozneje pojasnila. Skratka, z razlago delovne skupine, da je vojna tista, ki je povzročila te kršitve, namreč, ne gre za to. Gre za veliko več. Gre za to, da so tovrstne kršitve, ki niso kršitve, hude kršitve človekovih pravic kar tako, ampak gre za kršitev, ki jo je že umrli in slavni filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel imenoval pravica imeti pravice. Skratka, gre neko vrsto predpravice. In kot vemo,

takrat kadar se tovrstna predpravica, to pomeni da je nekdo sploh tretiran kot človeško bitje, ki ima pravice, da točno te kršitve šele vodijo v zločine, ki niso vojni zločini, širše gledano, v ozkem pomenu, ki niso v ozkem pomenu besede vojni zločini ampak so, je vezana na vprašanje zločinov, ki vodijo v eksterminacijo neke določene skupine. In ko smo uspeli, kljub prepričanju številnih udeležencev v konzultacijskem procesu, da, ta primer ne sodi med tako velike zločine, s tem mislim, da smo ustvarili, in mislim, jaz upam da bo uspelo, da bo izbris pač, v primeru formiranja Komisije, izbris ostal znotraj te kategorizacije hudih kršitev človekovih pravic, ki bodo obravnavane, če, skratka v tem primeru, mislim da bo prišlo do precedensa, in da bo mogoče pogledat na ta primer, ki bo obravnavan kot na primer, ki bo služil kot za ostale primere, ki bi se lahko zgodili. Skratka, naše razmišljanje je bilo ravno obratno od tega, da je to posledica, naše razmišljanje je bilo, da če prezremo tovrstne kršitve, potem ravno se koncentriramo zgolj na golo nasilje, in to je problem. Ker če se mi koncentriramo na golo nasilje pri teh zločinih, potem spregledamo mehanizme, ki njih vodijo. In to je nevarnost. Skratka, koncentracija na grozljivo, na tisto kar nas vznemirja v tem smislu, najhujšega, nepredstavljenega, in pozaba mehanizmov, ki so za tem, in ki niso, ki ne izgledajo nasilni, ki ne izgledajo strašni in grozljivi, pač pa so lahko na prvi pogled zelo nedolžni. Naša intenca je bila ravno to, da, da tega ne pozabimo. Nič, samo toliko sem hotla povedat, tukaj na tem mestu, sej pravim, jaz se ne strinjam s to razlago ki je v Statutu, in tudi ne z razumevanjem kakor je sama delovna komisija to razumela, ampak mislim, da je pomembno, da je tam.

Jovana Mihajlović Trbovc: Jaz bi samo pojasnila, da smo v bistvu v delovni skupini že pojasnili, da izbris ni posledica 10-dnevne vojne, ampak je posledica v bistvu, nove zakonodaje, in itrepretacije te zakonodaje, ki je bila na novo napisana po osamosvojitvi Slovenije. In v bistvu ta, to napačno, ali neadekvatno razumevanje nekaterih članov delovne skupine, ni na ta način zapisano, v obrazložitvah sem insistirala na tem, da nikjer ne piše, da je to posledica.

Vlasta Jalušič: Saj to ni pomembno Jovana, zdaj več. To sploh ni pomembno, zdaj več. Mislim mi bomo pač imeli možnost v primeru, da bo, in jaz upam da bo do oblikovanja Komisije prišlo, da bomo pač takrat videli, kako bo zadeva obravnavana. Pomembno pa je, da je tam. Zdaj ni pomembno kakoto kdo razume, meni je žal, da delovna skupina in veliko ljudi v konzultacijskem procesu tega niso razumeli, meni je žal, ampak seveda razumem z druge strani da spričo grozljivosti, zločinov in nasilja je to bilo zelo težko razumeti. Jaz pa vedno sedim na tem mestu, kadar o tem govorim in skušam poudariti to, da včasih si s koncentracijo na nasilje in grozljivost zastremo pogled na mehanizme, ki do tega vodijo in tega ne smemo narediti. To je tisto, kar je pomembno. In izbris je točno ta točka, ki povezuje same tovrstne mehanizme, za tem da lahko do tovrstnih zločinov pride.

Marijana Toma: Ok, ja ću sada probati da odgovorim bar na one sugestije koje sam uz Jovaninu pomo i ovaj, shvatila. Naime što se tiče ove sugestije vezano za izbrisane u samom tekstu nacrt Statuta, kao što vidite mi zaista smo, opet kažem, sve vreme u toj, u toj ogromni dilemi dali smanjiti dali proširiti Statut, kako, i tako dalje, mislim i sve sugestije su, mislim ovo je zaista najduži nacrt Statuta, posle Južne Afrike ovo je najduži, od 40 komisija, znači svi ostali, Čilenska prva komisija imala je Statut od 4 strana. Ovaj, mi smo se, mi smo se eto kažem trudili, da ubacimo sve ono što nismo uspeli da stavimo u sam nacrt Statuta stavili smo v obrazloženja. I drago mi je što su obrazloženja izgubila svoju prvobitnu nameru, zbog koje su i napravljena, zbog kojih su počela da se prave u junu, a to je bilo da se prenebegnu odnosno da se izbegnu sva moguća nerazumevanja koja su se pojavila na pravničkim konsultacijama u junu 2010. godine. A sada su ustvari postala vrlo autoritativni tumač samog Statuta. U svakom slučaju, mislim, mi nismo videli, ovaj, problem u smislu da smo zaista unutar radne grupe pojam izbrisanih mi podvodili pod teška kršenja ljudskih prava i da je to, da će svakako sve ono što je pripremljeno od radne grupe,

mi se bar nadamo, da će države uzeti u obzir, i izvore na koje smo se pozivali i tako dalje, i da će na taj način i pristupiti ovom pitanju i da će ovo razumeti na način, na koji smo i mi razumeli. Isto što kaže Vlasta, tu se potpuno slažem sa njom, da su u mnogim konsultacijama mnogi učesnici iz drugih država prosto ovaj problem izbrisanih smatrali nevažnim, u smislu, da nije istog intenziteta, jačine ili, ajde da kažemo »krvi«, kao što su ostali. To se recimo pogotovo u decembru na konsultacijama sa pravničkom zajednicom videlo kada su nam rekli da to apsolutno nema smisla da se uopšte uzima u obzir, da se o tome raspravlja, kada ima eto mnogo težih ili gorih zločina. Ja se, mi se eto prosto nismo slagali sa tom konstatacijom koja je došla, da se i još na taj način treba suziti mandat same komisiji da se treba suziti njena mogućnost da se bavi ovim problemom. I prosto upravo zbog toga, iako zaista mislimo da ćemo materijala biti da se komisija pozabavi 10-dnevnim ratom, ovaj, svakako smatramo da je ovaj ustvari esencijalno pitanje za učešće Slovenije u ovoj inicijativi. Što se tiče sa ovim ostalim, samo da se ja snađem sa mojim papirima, pošto ja redovno imam tri verzije nacrtu, i razne stvari, ovaj, što se tiče sugestija koje smo dobili iz IFIMES-a, ja sam ovaj, što se ove sugestije vezano za izvore, za borca i civila, mi smo se pozivali na dodatni protokol Ženevske konvencije, mislim prosto mi smo se tu vodili, u onim delovima koji se tiču definicije pripadnika oružanih snaga, onim što je ustvari najveći autoritet u međunarodnom pravu vezano za definiciju borca i civila. S druge strane, sama definicija civila ne postoji kao takva, odnosno mi smo jo izvukli negativno u odnosu na definiciju borca iz Dopunskog protokola iz 1977. godine, i zbog toga smo i dali tu definiciju. Međutim ono što je apsolutno, ja sam poslala vaš papir ostalim članovima radne grupe, međutim ono što je, nije ovo prvi put da su nam sugerisali da brišemo razliku između borca i civila. Međutim najveći broj učesnika koji dolaze iz redova udruženja žrtava je pravio veliki problem oko toga, ako to ne bi bilo. Recimo mi smo na forumu u Zagrebu na sesiji o ciljevima i zadacima, imali, Jovana ti si bila tamo na toj sesiji, mi smo na primer imali izuzetno snažne sugestije iz udruge »Vukovarske majke«, koje su strahovito insistirale na tome, znači da apsolutno ne dolazi u obzir na primer da pripadnici članova njihovih porodica koji su nestali, neki od njih jesu bili borci neki jesu bili civili, ali da budu na istom spisku na primer sa pripadnicima Jugoslovenske narodne armije. E sad, mislim mi ne možemo prosto da kažemo sad nečiji život je vredniji, nečiji je manje vredan, mislim, svakako da pravimo veliku, i napravili smo zaista u radnoj grupi veliku razliku između različitih grupa, znači čak i pripadnika oružanih snaga. Imate ljude, i tu smo recimo jako puno raspravljali kada smo govorili o sastavu i izboru, odnosno mogućnosti, da svi oni, koji su bili pripadnici oružanih snaga uopšte nemaju pravo da se kvalifikuju, da budu razmatrani za izbor u članstvo Komisije. I nama su sugestije pogotovo iz udruge veterana bile strašne, oni su nam bukvalno rekli da smo mi na taj način rekli da su ustvari svi oni koji su učestvovali u ratu, odnosno pripadnici oružanih snaga, bili ratni zločinci. Iako smo mi nakon toga imali odredbu, da je to za one za koje postoji, mi smo rekli, »ozbiljna sumnja« i tako dalje. Međutim, ovaj zbog toga smo i zadržali... udruženja žrtava su bila ta koja su insistirala na tome da mora da postoji recimo gospođa Subašić iz udruženja »Majke iz Srebrenice i Žepe« je recimo insistirala, u jednom delu te sesije, da njen sin ne može da bude na istom spisku kao i neko ko je došao sa druge strane. Tako da smo mi zbog toga zadržali tu definiciju borca i civila, i pozvali smo se na...

Zijad Bećirević: To je bitno zbog samog karaktera rata, da li je građanski rat, da li je agresija, kako se doživljava odnos žrtava, koliko je civilnih, koliko vojnih. Zbog toga je to bitno.

Marijana Toma: Da, pa da vam kažem. Aspekt vezano za utvrđivanje statusa civila i borca, ja mislim, ja neznam, ovaj Istraživačko-dokumentacioni centar iz Sarajeva, Mirsad Tokača, je napravio jedan spisak, to je naravno nezvaničan popis ljudskih gubitaka. Ali on, na primer, upravo utvrđivanjem civilnog statusa jedne grupe žrtava dokazuje, a s druge strane vojnog statusa druge grupe, dokazuje u stvari, koja je bila target grupa od strane koga. Mislim, na taj način, s druge strane to vezano za karakter rata i agresije opet je bilo, bilo je...

Zijad Bećirović: Piše tamo da će se komisija baviti društvenim pretpostavkama, okolnostima u kojima je došlo do konflikta, i to je jako bitno.

Marijana Toma: Da, da. E sad, što se tiče pravnih kvalifikacija, opet znači, mi smo smatrali, i to je bila sugestija, ne sugestija, nego su pravници i tužioci, i sudije, i advokati iz svih, bukvalno iz svih, zemalja rekli da to apsolutno ne može da komisija uzme sebi za pravo, da daje pravne kvalifikacije, odnosno da bi to bilo protivno samoj prirodi komisije jer će komisija utvrđivati činjenice. A s druge strane sami sudovi već postoje i rade. Mi smo smatrali, i tu su nam oni koji su zastupali tezu da komisija treba da daje pravne kvalifikacije su se pozivali na primer na tu gvatemalsku komisiju, koja je rekla da je tamo izvršen genocid. Ali s druge strane tamo nije postojao sud. Mi ovde imamo na primer i međunarodni sud pravde, i haški tribunal koji je utvrdio genocid u brojnim slučajevima znači vezano za veliki broj ljudi, i utvrdio je neznam i progon i tako dalje, ali da sama komisija krene da daje takve kvalifikacije s jedne strane moglo bi da, prvo, tu komisiju dovede u sukob sa pravnim kvalifikacijama koje bi eventualno sud dao, znači u nekoj budućnosti ako sud započne proces protiv neke osobe koja do sada nije procesuirana. Naprimera komisija utvrdi da je nešto zločin protiv čovečnosti, a sud utvrdi da je to bio genocid, onda bi samim tim pravnim nalaz komisije bio slabiji. A s druge strane, mešanje u nadležnost sudova kao tela koja daju pravne kvalifikacije nama su svi pravници rekli da bi to prvo komisiju dovelo u sukob sa njima, s druge strane sam sukob komisije i tela koji se bave procesuiranjem ratnih zločina je čini mi se nešto što bi bilo pogubno po komisiji, u smislu da bi...

Zijad Bećirović: Al' Komisija će svekako biti u konfliktu. To nema, ovakva komisija, ovakvog tipa, ako bude zaživela, ja bi voleo da zaživi, onda zaista ona će biti u konfliktu.

Marijana Toma: Pa mi se trudimo da ga izbegnemo. Koliko je god to moguće, mislim...

Zijad Bećirović: Ne, ali vi govorite o činjenicama, onda neće biti zvaničan stva, već svi mi koje nas to zanima ili neko iz vana, znači neće se baviti činjenicama, nego skladnošću između činjenica, da bi saznao istinu.

Marijana Toma: Ali kako neće biti činjenica?

Zijad Bećirović: Ne, vi ste rekli biće činjenice, ali činjenice nisu dovoljne. Znači skladnost između činjenica, da bi saznali neku istinu, ili da bi se približili nekoj istini.

Marijana Toma: Dobro, ali sada s druge strane, da sada ja postavim pitanje. Ako komisija ima mogućnost, da daje pravne kvalifikacije, da li smatrate da bi time komisija ustvari dala mogućnost svim grupama da očekuju da se zločin protiv njih definiše kao genocid?

Zijad Bećirović: Nije mi jasno, jel' komisija će utvrditi činjenice. Ko će interpretirati činjenice? Jer komisija, činjenice same po sebi, onda će nam ostavljati svima nama da opet se bavimo komisijom, pojedinci ili grupe, da skladnost između tih činjenica, da se pokušamo približiti nekoj istini...

Marijana Toma: Ali da vam kažem interpretacija same pravne kvalifikacije, tu nije, vi imate naravno grupe, imate grupe i u Bosni i Hercegovini i u Srbiji, koje različito interpretiraju naprimera pravnu kvalifikaciju u Srebrenici, što je po meni nedopustivo. Imamo dva sudska autoriteta koja su taj zločin definisala kao takav. I tu više zbora nema. Kao što smo mi recimo u Srbiji imali problem sa time, što je naš parlament rekao, pa mi to nećemo da nazovemo genocid, mi ćemo to da nazovemo »strašan događaj«, ili ne »tragični događaj«, kao što građani Srbije imaju problem,

eto oni smatraju da to nije genocid, ne može građanin Srbije, običan, ili parlament Srbije, nije on taj koji ima mogućnost ili kvalifikaciju da nešto uradi. Tu je sud, tu je bio Međunarodni sud pravde koji je tu nazvao tako kako jeste i to je kraj. Znači, ja s tim nemam problem, i komisija će se pozivati na presude u smislu da tu nema ona šta da kaže. E sad, mi ćemo drugačije da interpretiramo Srebrenicu zato što neznam, Republika Srpska će imati problem to da prihvati. Nema šta ona tu, to je tako u presudi napisano, i to je kraj. Samo naravno, to će biti neprijetna istina za mnoge grupe, u smislu da će mnoge grupe reći sebi, pa sad meni se to ne dopada, mislim i generalno ovaj posao i nije takav da će svi biti zadovoljni.

: Gospodin Todorović je tu. On je čovek izbrisan, sve što je to doživeo, je zaista ovaj grozno. On se neće zadovoljit s činjenicom, dok ne kaže se, ne znam, ministar unutrašnjih poslova, tadašnji predsednik vlade, ne znam koji je odgovoran, ... to nama ništa, činjenica, on, evo on je žrtva tu, s nama sedi, on je činjenica ne treba dovoljno da objašnjavamo činjenicu činjenici... Znači mora dati neku dodatnu vrednost Komisija. Zbog toga to. Jeste, i šire. Ali koja je tu dodana vrednost Komisija u primeru izbrisanih, pošto smo mi iz Slovenije evo baš ...

Vlasta Jalušić: Ali lahko jaz? Meni se zdi, mislim da ste sami odgovorili na vprašanje, ker ste rekli kdo je podpisal tisti dokument. Tega ne vemo, in ko mi izvemo dejstvo, kdo je dokument podpisal nas to napeljuje na razlago, seveda mi ne moremo oktroirat razlage slovenski populaciji. Takrat ko bo to dejstvo prišlo v javnost potem bo vedno o njem razprava in ljudje si bodo ustvarili različna mnenja in mi ljudi ne moremo prisiliti, da si oblikujejo mnenja taka ali drugačna, in to vem. Ampak dejstva sama v tem smislu bodo premaknila nekaj naprej. Zdaj pa, našla se bo skupina ljudi, ki bo potem seveda na osnovi teh dejstev govorila o resnici, ampak če mi začnemo govoriti o resnici, potem smo spet tam kjer smo bili takrat ko so se začeli mitingi resnice, ker mitingi so bili mitingi resnice, resnice so pa izvirale izpred 500 let. In potem se vrnemo spet nazaj na isto zgodbo in jaz mislim, da je zato pomembno, da komisija govori o dejstvih, mi ne poznamo dejstev druge svetovne vojne to je naš problem. Mi ne vemo koliko ljudi je zakopanih v Rogu, mi ne vemo koliko ljudi je zakopanih v Hudi jami, mi ne vemo, ne poznamo teh dejstev, in za mojo generacijo je seveda to problem, ker mi govorijo dve resnici, tiste generacije, ki so prišle po drugi svetovni vojni, jaz osebno pa ne poznam dejstev. In minilo je toliko in toliko let, in mi se še vedno vrtimo okoli iste zgodbe. In tovrstna komisija je priložnost za nas vse, da se naučimo, ne samo o tem kako lahko ravnamo, s tem konfliktom, ki se je zgodil, ampak mora biti tudi z nekaterimi drugimi problematičnimi zgodovinskimi nedejstvi, ki se nam vlečejo iz generacije v generacijo u politično življenje in preprečujejo, da bi živeli nestrano, nesovražno, tolerantno politično življenje v teh družbah. In mislim, da zato je pomembno, da se upremo točno resnicam, ne pa dejstvom. Mi moramo biti proti resnicam, in za dejstva. V tem smislu. Ne vem, ali sem kaj povedala s tem.

Zijad Bećirović: Bolj pomembna je ali je gospod Todorović zadovoljen s tem odgovorom kot jaz.

Aleksandar Todorović: Prosim?

Zijad Bećirović: Kažem, važnije je da li ste vi zadovoljni s tim odgovorom, a ne ja.

Jovana Mihajlović Trbovc: Molim vas mikrofona.

Aleksandar Todorović: Ne znam, ja nekako mislim, da se istina nameće sama po sebi. Tako da su činjenice bitnije, i formulacije, ti o što ona kaže, ja ne znam s kim bi se složio, što kaže Vlasta, mi ne možemo ljudi ubedit da misle ovako ili onako, istina govori sama. Ne istina, činjenica govori sama po sebi. Iako ćemo i dalje na tu činjenicu gledati drugačije ali, kao što sam govorio u

svom kratkom izlaganju, taj neki edukativni proces, proćićevreme, proćićenaša generacija, dolazi nova generacija, ja već danas vidim, koliko je bolje razpoloženje do izbrisanih nego pre 5-6 godina. I sada, zašto? Ja mislim da nije samo stvar edukacije nego došlo je do promene generacije. Ti koji su imali tada 10 godina, sad imaju 20 i sve je drugačije.

Jovana Mihajlović Trbovc: Jaz bi samo omenila tisto kar je Vesna Teršelič, predsednica Documente povedala na filmu, pa nisem sigurna da se je fino slišalo, pa mislim, da je zelo pomembna, v bistvu, ideja. A ta je da ni cilj REKOM-a naresti eno interpretacijo dogodkov, ali diktirati kakšna naj bi bila interpretacija dogodkov, prav zaradi tega REKOM se fokusira na ugotavljanje dejstev, ki bi bili osnova za bolj racionalne, utemeljene, argumentirane debate okrog interpretacij. V bistvu različne interpretacije druge svetovne vojne obstajajo tudi tam, kjer obstajajo dokaj razčiščena in utemeljena dejstva o teh vojnah, prav zaradi tega ker eni izpostavljajo en dogodek kot bolj pomemben faktor v tem kompliciranem procesu. Proces vojn, razpada Jugoslavije in vojn in posledic vojn na prostoru SFRJ je še bolj kompleksen, in v bistvu interpretacij vedno bo različnih. Samo ena stvar je interpretacija, druga stvar pa je manipulacija z napačnimi dejstvi. Ena stvar je na primer, da vi debatirate kako se lahko genocid v Srebrenici zgodil, ali kako se je lahko izbris zgodil, zakaj se je to zgodilo, kdo je bil, kakteri so ti momenti ki so pripeljali do tega, zakaj so posledice bile tako razsežne kot so. To so interpretacije in vedno bodo različne, v končni fazi prav zaradi tega je zgodovina znanost, ker na podlagi utemeljenih dejstev se različno interpretirajo dogodki. Ampak tisto kar REKOM hoče preprečit, to je debata okrog tega, ali je bilo izbrisanih toliko in toliko ljudi, ali je bilo ubitih v Srebrenici toliko in toliko ljudi, ali je ta konkretna oseba podpisala ta konkretni dokument. To je cilj REKOM-a, to so pa dejstva. Ali je ta oseba podpisala ali ni podpisala, in da katero ime piše na določenem dokumentu oziroma, torej, da... REKOM hoče vzpostaviti en konsenz okrog dejstev, ki je potem zdrava osnova za debate okrog interpretacij. V bistvu, če bi diktirali eno interpretacijo dogodkov, pridemo prav do tega kar je Vlasta govorila, a to je v bistvu totalitarno razumevanje in preteklosti in družbe. Na ta način vi v bistvu preprečujete demokratično razpravo in znanstveno razpravo in razpravo med...

Vlasta Jalušič: Jaz bi vam dala primer. Midve z Jovano obe pozna dobroprimer Ruande. Ruanda je v svojem obračunu oziroma v svoji obravnavi preteklosti, to pomeni genocida, v katerem je [bilo ubitih] med 500.000 in 1.000.000, glejte, že to kar govorim je problem. Vi govorite... nikdar ne bomo izvedeli, koliko je bilo žrtev v Ruandskem genocidu. [Ruanda je] uvedla zgolj eno interpretacijo in eno resnico. Dejstva niso nikdar, nikdar niso imeli ugotovljenih dejstev o tem zločinu. In tam ta ena interpretacija zdaj seveda vodi naprej v tej svoji ideološki, bom rekla, nadaljevanju ideološkem promocije resnice, ki vodi v zelo podobno situacijo kot smo jo mi imeli po drugi svetovni vojni, kjer se pač o nekaterih žrtvah ni smelo govoriti. In te žrtve niso obstajale, v Ruandi nekatere žrtve ne obstajajo, to pomeni Hutu žrtve ne obstajajo. Prepovedano je žalovati za njimi, ljudi zaprejo če žalujejo za svojimi Hutu sorodniki, ki so bili ubiti, skratka obstaja prepoved govorjenja o tem in tako naprej. In tam vidimo kako se spet lahko pripravlja naslednji konflikt na osnovi ene same resnice. In jaz, recimo ko primerjam situacijo v Ruandi in zdaj tukaj, in recimo z Jovano ko se pogovarjam v okviru njene doktorske disertacije kjer ona raziskuje vprašanje različnih narativov o preteklosti na primeru Bosne, potem jaz pravim, ne meni je ljubše da vidim to, da so različna mnenja, da ljudje imajo različne interpretacije, da sploh imajo možnost govoriti o njih, kot pa da vidim to kar se je dogajalo u Ruandi, ko jaz sama imam problem iti tja včasih govoriti to kar mislim, zato ker se bojim da bodo tudi mene zaprli, ker imajo pač eno resnico. Mislim, da imamo izjemno priložnost s tem da pridemo do situacije, kjer bomo razpolagali z veliko, velikim korpusom dejstev na osnovi katerih se bomo sploh lahko pogovarjali. In nekdo iz naslednje generacije bo prišel, ki ne bo mogel rečt, recimo tako kot ne moremo rečt za drugo svetovno vojno, ne moremo zanikati dejstva, da je Nemčija napadla

septembra 1939 Poljsko, to je dejstvo. To dejstvo je skoraj tako močno kot je v da je v matematiki $1+1=2$. Velja za tako močno resnico. In do tega moramo priti po mojem.

Jovana Mihajlović Trbovc: Imate še komentarje?

Zijad Bećirović: 32 član, »Kvorum i odlučivanje«. Pošto ovaj, vrlo je bitno, recimo može doći do preglašavanja. Da recimo neko, ne znam iz Bosne i Hercegovine, iz Makedonije je protiv, a svi ostali su za, aradi se o pitanju odnosno događaju, činjenici koja je vezana za Makedoniju. Kako recimo to riješiti?

Eugen Jakovčić: Ali oni ne predstavljaju države.

Zijad Bećirović: Znam, ali ti ljudi će doći u tu nezgodnu situaciju jer će imati problema u tim državama ili raznim, možda sigurnost svoju ugroziti.

Eugen Jakovčić: Članovi komisije, nisu predstavnici država.

Zijad Bećirović: To vi ne možete objasniti nekome ko čeka da ga fizički maltretira ili da eventualno... ?

Jovana Mihajlović Trbovc: Ampak zato vam mi, mislim u konačnoj fazi sploh ni pomembno, ali ste vi iz države, ali ste iz države, oziroma če vas ...

Zijad Bećirović: Vem da ni pomembno, ampak če bo prišlo do takšnih situacij, neizkušnje kakšne so ...

Jovana Mihajlović Trbovc: Ne ampak, mikrofona prosim. Ja, ampak hočem povedati, da tudi če ste državljani Hrvaške, vam lahko grozi nevarnost za, od posameznikov države Srbije. Mislim sploh ni pomembno, oziroma treba je obravnavati vse člane komisije kot posameznike in kot enakopravne. Mislim pa, da ni pomembno da član komisije iz Makedonije boljše pozna situacijo v Makedoniji, nimamo osnove za to ...

Zijad Bećirović: Bojim se da dejansko praktično ko bo delovala komisija, da bo prišlo do teh težav. Jaz nič ne mislim, to meni se zdi normalno da niso predstavniki držav, da so sami neodvisni strokovnjaki, ki to ugotavljajo, ampak govorim dejansko kakšno je stanje, da bo prišlo do takšnih težav.

Svetlana Slapšak: To nima veze s Statutom.

Zijad Bećirović: Seveda da ima veze.

Jovana Mihajlović Trbovc: ne to ...

Zijad Bećirović: Bodo delegati iz ene skupine držav odločali o organih v drugi državi, ki so recimo ti člani proti mogoče temu.

Jovana Mihajlović Trbovc: Ja ampak to da ste iz določene države vas ne kvalificira da boljše poznate situacijo.

Svetlana Slapšak: Oprostite, če lahko komentiram v tej točki, oziroma lahko bom v srbščini da bo bolj jasno. Očitno je problem izvesnih kolektivnih istina i prava koji se ovde zastupaju. Oni su izključeni iz logike REKOM-a. I na toj osnovi, to je presupozicija, to je hipoteza od koje se polazi. Da je kolektivni identitet izključen prema tome ne može se pojavljivati u raznim oblicima. Ja ću reći nešto još dosta apstraktno ali mislim, da je važno za ovu situaciju. A to je da u nauci istina ne postoji. Postojegranice istine, koje se sa našim najboljim namera pomeraju i šire prostor istine. Ako hoćete dakupiti istinuidete u crkvu. Tamo se kupuje i dobija istina, jel', u čistom obliku. Tako da, bojim se da zaita, kao što je Vlasta napomenula, **pojama istine je vrhunskiideologiziran, i time se zapravo ovde ne bavimo, bavimo se zaista činjenicama, posledicama, brojkama, zaključcima koji se zasnivaju u formalnoj logici na nekoliko različitih dokaza koji se onda svedu u zaključak. Dakle treba se naučiti zaista ovo jeste neka vrsta škole, ne samo osnovnih građanskih pojmova, nego u nekom smislu, REKOM koliko ga ja vidim kad sam čitala u Statut, je i škola logike.** Koja nije predavana u školama, već nekoliko generacija, dakle nije loše suočiti ljude koji su iz prava, suočiti ljude koji su iz istorije, humanistike, raznih disciplin i videti kako stojimo sa formalnom logikom. Jel', kako stojimo sa *common sense*-om koji je potpuno izgubio značenje, možemo ga malo vratiti. Nema ga više.

Zijad Bećirović: Ne, tu imamo sličnu situaciju kao Evropska unija. Evropski poslanici ne zastupaju Sloveniju, u osnovi su izabrani sami, poslanička grupacija i to. Ja govorim o problemima do kojih može doći. Ja nemam slabe, ja bih volio da su to nezavisni ljudi koji ne uvažavaju nikog, nego svoju savjest, znanja, ekspertize, al' govorim vam, do kakve situacije tu može doći, do te podjeljenosti. A i vi govorite o hipotezama. Ja se slažem ...

Vlasta Jalušić: ...ali ako mogu reći sad na drugom jeziku možda, da ja pređem na drugi jezik. Mislim, to samo znači to, **da je taj proces, cijeli proces da je to jedan rizik, jedan politički rizik. A u političkom smislu, ne politike razumljene u lošem smislu riječi, nego politike razumljene u smislu nečega što je u osnovu nepredvidljivo. Kad mi delujemo zajedno, kao ljudi koji su različiti, onda će biti konsekvencije toga so uvijek nepredvidljive.** Mi možemo pokušati sve pravno regulirati, sve predvideti, ali na kraju neće biti rezultat onaj koji ste ili ja ili Jovana ili Neža ili bilo tko očekivao, nego će biti nešto sasvim treće. **Tako da uvek kad ulazimo u te procese mi idemo u nepredvidljivo, i mi se moramo nekako suočiti s time, i na neki način se, kako bi rekla, pomiriti, pomirenje s time, da ono što će biti na kraju neće biti ono što mi mislimo, i da ima rizika.** Ima, i taj rizik postoji. Da tamo neće biti ljudi koji su nezavisni, da će biti tako neki iz Srbije koji će uzet sebi rječ i tako dalje, ali to će samo biti, mislim to, ako se to dogodi to će biti katastrofa naravno, ali mi ne možemo to spriječiti. Mi ne možemo stvoriti umjetne ljude koji će biti objektivni sami na sebi, koji će doći iz Arhimedove tačke negdjetamo gore, pa će reći to je istina ajde i sad vi trebate se pomiriti i ... Nema toga. **Mi smo svi ljudi, koji smo iz krvi i mesa. I možemo samo nastojati na tome, da budu ti ljudi koji ljudi koji dođu što više nepristrani, a to znači da će uvidjeti drugu stranu,** u onom smislu starog grčkog razumevanja povjesti gdje ne samo Grci, nego, ne samo ono što su učinili Grci nego ono što s učinili barbari trebamo vidjeti. To znači, to je ta nepristranost i to je jako važno, i sad. **E to je rizik, a ne može ga spriječiti na papiru ja mislim...**

Jovana Mihajlović Trbovc: Jaz bi samo podala besedo Marijani Toma, da pojasni del Statuta, v katerem je ta rizik poskušan, v bistvu ga, kjer obstaja poskus omejitve tega rizika, a to je v bistvu kriterij za izbor članov komisije, ki na nek način poskuša definirati kaj so osnovni kriteriji, da bi se nekdo sploh kandidiral kot član komisije.

Marijana Toma: Da pa, sve ovo što je sad rečeno, i mi smo razgovarali unutra radne grupe pa smo uvijek imali, znači imali smo grupu koja je imala te katastrofičarske ove scenarije, da će da nam se pojavi u komisiji da sede ovakvi, onakvi, ali imali smo sa druge strane, ustvari zavisno od

toga ko je koji argument pozdržavao... onda smo prosto menjali, pa između ostalih ja sam sama bila među njima koji smo u nekom trenutku govorili »ma treba im sve propisati, da budu kao roboti, da sve rade kako mi kažemo«, sa druge strane kažem »ma biće tu pametnih ljudi, naravno, kako smo mi divne kriterijume smislili, pa će oni sve to razumno, naravno, smišljati. U svakom slučaju, znači ovo za kvorum, mi smo s obzirom da je »Sastav i izbor«, bila jedna od stvari koja je dosta izazivala velike diskusije na samom početku konsultativnog procesa, prvenstveno broj ljudi, koji će biti u komisiji, jer kako znači 7 država bi trebalo da je osnuje, sad znači neke od najvećih komisija su imale ne znam 17 članova komisije, ili 20, i 21, ili tako dalje, mislim a neki su imali 3 člana komisije, prosto smo morali da uzmemo u obzir, znači ako 7 država osniva komisiju, prvo moramo da uzmemo u obzir Bosnu i Hercegovinu koja ima kolektivni sistem, gde morate da imate predstavnika tri konstitutivna naroda. Dakle to smo odmah rekli, znači da ne može da bude jedan predstavnik nego mora bude najmanje tri. E onda s druge strane kada smo raspravljali o tome što je jedna grupa učesnika konsultacija dosta insistirala da ih bude 3+3+3+3... smo shvatili, da to opet ne bi bilo dobro jer u Bosni i Hercegovini opet morate da vodite računa prilikom izbora da imate predstavnike sva tri konstitutivna naroda. S druge strane imate i presudu Evropskog suda za ljudska prava koji govori sada o pravima »ostalnih«, ovaj ostalih grupa. I mi smo onda zbog toga i smislili ovaj način koji je, kada je prvi put testiran izazvao velike potrebe, da imamo 5 predstavnika Bosne i Hercegovine, 3 predstavnike Srbije, Hrvatske i Kosova, i 2 predstavnika Slovenije, Makedonije i Crne Gore. I zbog toga smo, prosto smo morali da uzmemo u obzir intenzitet oružanih sukoba koji su se vodili u određenim zemljama ili upletenost same države u same oružane sukobe. Jer kao što znate, intenzitet nije bio svuda isti, niti je u stvari i učestvovanje određenih država bilo isto, u odnosu na ostale države ugovornice. A što se tiče samih kriterijuma, mi smo se rukovodili time, da opet kao što su oni svi već rekli pre mene, oni neće biti predstavnici države. Naravno da će njih birati između ostalog državni organi, u saradnji sa predstavnicima civilnog društva i ljudima koji su izabrani na javno objavljenom konkursu odnosno sa strane selekcionog panela pa se to daje predsenicima i tako dalje, da sada ne ulazimo u tu komplikovanu proceduru izbora. Ali smo određene stvari predstavili kao kriterijume, znači koji moraju da budu izpunjeni da bi ljudi bili članovi, odnosno, članice komisije. To su: da budu državljani, osobe visokih moralnih kvaliteta, integriteta, ugleda, i tako dalje, to su prosto uslovi koje su i predviđene i za izbor sudija Evropskog suda za ljudska prava. Zbog tačke C u ovom članu 24 smo trpeli velike kritike, tu smo pre svega imali u vidu određene iskustva iz određenih komisija, ali i haškog tribunala gde je prosto ova tematika vrlo emotivnoteška, vrlo vrlo zahtevna i prosto podrazumeva mogućnost, da imate nekoga koji četvrtu da zaista bude neke tri godine, a ne da zbog emotivnog, kako da vam kažem, prosto zbog emotivnih naprežanja i svega ne znam, da naprimer, imate, imali ste primer u nekim suđenjima za ratne zločine da su sudije doživljavale infarkte ili dobijala predinfaktna stanja posle svedočenja ljudi, mislim, da je to bio primer sa Goranom Jelisićem onim srpskim »Adolfom«.

Eugen Jakovčić: Bila je Jasmin Suka u Zagrebu iz južnoafričke komisije, članica, koja upravo se osvrnila na taj dio, jer u jednom tenurku je došla jedna grupa ljudi koji su bili i u peruanskoj komisiji i u južnoafričkoj komisiji što članovi, komesari ovi ljudi sa ovim vrijednostima o kojima govori Marijana i o čemu razpravljamo, kao operativci, ljudi koji su vodili istrage na terenu. I upravo je gospođa Suka, koja je bila članica južnoafričke komisije, rekla da je zapravo u jednom trenutku ona osjetila upravo to, što do kraja taj kriterij nije bio poštovan, jer je ona veliki dio posla završnog izvještaja morala odrađivati sama jer drugi nisu imali tih kapaciteta i ovoga svega o čemu ti govoriš.

Marijana Toma: A sad s druge strane tog problem koji vi postavljate je pitanje kvoruma? Znači naravno mi se apsolutno rukovodimo time, da će ostali članovi komisije, kako vi kažete npr. Ako član iz Makedonije koji ipak ima najbolje informacije o tome šta se tamo zaista dešavalo, ne

sumnjamo da će ostali članovi komisije biti razumni ljudi koji česada naravno to prihvatiti. Ali s druge strane pokušali smo da određenim kriterijumima sprečimo na primer mogućnost, da ne znam neka etnička grupa monopolizuje... na primer ako se sada ajde kažimo hipotetički pojavi član komisije iz Makedonije, koji je Makedonac i ima problem sa onima što se dešavalo makedonskima Albancima u toku njihovih sukoba, ta mogućnost je prosto isključena, da on izdominiratu priču, na taj način što će se u svakoj državi ugovornici prilikom izbora članova i članica komisije nastojati da se izabere predstavnike, znači da ta komisija bude etnički reprezentativna u smislu da će se pored pripadnika najbrojanije etničke zajednice, nastojeće se da se izabere jedan ili više pripadnika dugih etničkih zajednica. Znači upravo zbog toga da bismo u državama koje imaju veliki broj manjina omogućile tako nešto da članovi manjina, odnosno predstavnici manjina budu, učestvuju u radu same komisije, a na taj način u stvari onemogućimo etničku hegemonizaciju, odnosno hegemonizaciju određenih grupa, prvenstveno znači onih najbrojnijih. E sad znači ima tu još nekih kriterijuma »obavljanje političke funkcije«, i za ove ljude za koje postoji ozbiljna sumnja, da su učestvovali, ne samo da su učestvovali, ili da su podržavali, ili da su, ne znam, imali ono što ste vi govorili vezano i za govor mržnje, ili da su pomagali, podržavali, podsticali na primer imate slučaj onog Mandića iz Bosne i Hercegovine odnosno iz Republike Srpske vrlo bliskog saradnika finansijera vlade Republike Srpske, i tako dalje, koga je sud Bosne i Hercegovine oslobodio za učestvovanje u ratnim zločinima ali samim tim što mi ovde imam tu »ozbiljnu sumnju«, a ne »van osnovane sumnje« mi prosto možemo njemu da kažemo »izvinite imamo podatke da si ti pomagao, tako dalje, i ti nemožeš da budeš...«, znači na taj način se može izbeći. E sad ono što je takođe pitanje kvoruma, 14 ljudi, mi smo tu opet digli broj, znači u odnosu na ono 2/3 pa tu bi bilo ne znam oko 13, od 20, pa smo eto malo podigli na 14 da bi na taj način obezbedili ovaj, i to, bilo je i nekih predloga na primer da se upravo u cilju zaštite članova i članica komisije iz Makedonije, Slovenije i Crne Gore stavi deo, pa da se u ovim odlukama za koje je potrebno da bude kvorum, bude prosidano da mora da jedan od predstavnika te države, odnosno član komisije ili članica komisije iz Makedonije, Slovenije ili Crne Gore prisustvuje i tako dalje, međutim mi smo opet ovaj, i u radnoj grupi, smatrali da će prosto ti ljudi neće biti predstavnici države, to će biti članovi i članice komisije, koji bi trebalo eto da ispune sve te uslove pa da rade u toj komisiji, i ne sumnjamo da će se zaista odluke donositi u najboljoj mogućoj, dobroj veri postupanja.

Jovana Mihajlović Trbovc: Če nimate, ali v bistvu tudi če imate dodatna vprašanja, jaz bi zaključila to razpravo. In v bistvu vas spodbudila da o tem razmišljate, dakonkretne komentarje sporočite meni oziroma Koaliciji za REKOM in bodo posredovani naprej, in da se odzivete in sodelujete v aktivnostih ki jih bomo organizirali vnaprej v Sloveniji pa tudi znotraj Koalicije. Čaka nas obdobje javnega zagovarjanja proti političnim predstavnikom držav in tudi bomo več akcenta dali na medijsko nastopanje, na promoviranje pobude v širši javnosti, tako da v tem primeru rabimo močno Koalicijo znotraj vsake države. In vas še enkrat vabim da izpolnete podpornico, ali da se včlanite v Koalicijo za REKOM kot posameznik ali predstavnik organizacije, in to lahko izpolnete prek spletne strani ali prek leaf-leta, ki so tam na mizi, v smislu, če vaša organizacija nima mnenja kot organizacija lahko pristopite ali podprete kot posameznik. Ta podpora nam pomeni, ker nam daje legitimnost da predstavljamo Koalicijo in slovenski del te Koalicije pred uradnikom te države in drugih držav. Zdaj pa, hvala, še to. Kot veste Mirovni inštitu je dolga leta delal na raziskovanju izbrisa, dokumentiranju dejstev pa tudi dokumentiranju zgodb in bi vas povabila da vzamete knjigo v slovenščini ali v angleščini, za vas ali vašo organizacijo za knjižnico vaše inštitucije, da bi, v bistvu, ker želimo da vednost in ugotovljena dejstva pridejo do čim širše javnosti tukaj v Sloveniji in v drugih državah, tako da ste vabljeni da vzamete en primerek knjige. Drugače pa če imate kakršna koli vprašanja se lahko obrnete na pisarno Koalicije za REKOM na Mirovnem inštitutu se vam zahvaljujem za zelo spodbudno razpravo. Hvala.